

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра міжнародних економічних відносин та іноземних мов

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВтаІМ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему
«РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В СИСТЕМІ
МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН»

Виконав здобувач вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-22
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»

спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Чупайденко Є.О.
« ____ » _____ 2026 р.

Керівник роботи:

к.е.н., доцент

_____ Дар'я НАСИПАЙКО
« ____ » _____ 2026 р.

Рецензент _____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин та іноземних мов
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «_____» _____ 2026 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Чупайденко Євгеній Олегович
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи
Розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин
2. Керівник роботи
Насипайко Дар'я Сергіївна, к.е.н., доцент
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
3. Строк подання роботи до захисту _____
4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи
Метою роботи є аналіз тенденцій і особливостей розвитку міжнародної торгівлі в умовах сучасних глобалізаційних процесів.
Завдання: вивчити сутність та чинники розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації; охарактеризувати основні риси, форми і наслідки глобалізації економіки; визначити методичні підходи до оцінювання впливу глобалізації на торгівлю; проаналізувати чинники і напрями розвитку світових економічних процесів; дослідити специфіку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації; здійснити аналіз трансформацій торговельної політики; визначити напрями розвитку процесів глобалізації.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доцент Насипайко Д.С.		
Розділ 2	доцент Насипайко Д.С.		
Розділ 3	доцент Насипайко Д.С.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	02.02.2026-13.02.2026	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	16.02.2026-06.03.2026	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	09.03.2026-10.04.2026	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	13.04.2025-08.05.2026	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	11.05.2026-17.05.2026	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	18.05.2026-31.05.2026	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.06.2026-07.06.2026	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	08.06.2026-11.06.2026	
9	Перевірка на плагіат	12.06.2026-16.06.2026	
10	Отримання відгуку наукового керівника	17.06.2026-21.06.2026	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	22.06.2026-25.06.2026	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2026 року

Підпис керівника

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2026 року

Підпис здобувача

АНОТАЦІЯ

Чупайденко Є. Розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин. – Кваліфікаційна робота за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» освітньо-професійної програми «Міжнародні економічні відносини». – Центральноукраїнський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України. – Кропивницький, 2026.

У першому розділі розкрито зміст і чинники розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних змін, характерні риси глобалізації світової економіки та методичні підходи до оцінювання впливу глобалізаційних процесів на міжнародну торгівлю.

У другому розділі досліджено чинники та напрями розвитку світових економічних процесів, динаміку міжнародної торгівлі та проведено оцінку трансформацій торговельної політики.

У третьому розділі окреслено напрями та перспективи розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних трансформацій.

Ключові слова: міжнародна торгівля, міжнародні економічні відносини, глобалізація, глобалізаційні процеси, світова економіка, торговельна політика, глобальні трансформації.

ABSTRACT

Chupaydenko, YE. The Development of International Trade in the System of International Economic Relations. – Qualification thesis for the first (bachelor's) level of higher education in specialty 292 "International Economic Relations" within the educational-professional program "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kropyvnytskyi, 2026.

The first chapter reveals the content and factors of the development of international trade in the context of global changes, the characteristic features of the globalization of the world economy and methodological approaches to assessing the impact of globalization processes on international trade.

The second chapter examines the factors and directions of the development of world economic processes, the dynamics of international trade and assesses the transformations of trade policy.

The third chapter outlines the directions and prospects for the development of international trade in the context of global transformations.

Keywords: international trade, international economic relations, globalization, globalization processes, world economy, trade policy, global transformations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	 8
1.1. Зміст і чинники розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних змін	8
1.2. Характерні риси глобалізації світової економіки	13
1.3. Методичні підходи до оцінювання впливу глобалізаційних процесів на міжнародну торгівлю	20
Висновки до розділу 1	26
 РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ	 28
2.1. Чинники та напрями розвитку світових економічних процесів	28
2.2. Дослідження динаміки міжнародної торгівлі	38
2.3. Оцінка трансформацій торговельної політики	49
Висновки до розділу 2	57
 РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	 59
Висновки до розділу 3	69
 ВИСНОВКИ	 71
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	 74

ВСТУП

Актуальність теми. Світова економічна система нині перебуває на етапі глибоких трансформацій, які суттєво впливають на функціонування міжнародної торгівлі. Такі глобальні явища, як геополітична нестабільність, економічні потрясіння, інноваційні технології й екологічні проблеми, створюють нові умови для діяльності держав і бізнесу. Через це надзвичайно актуальною стає оцінка зазначених процесів для сприймання провідних напрямів та визначення їхнього впливу на міжнародне торговельне середовище.

Метою роботи є аналіз тенденцій і особливостей розвитку міжнародної торгівлі в умовах сучасних глобалізаційних процесів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- вивчити сутність та чинники розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації;
- охарактеризувати основні риси, форми і наслідки глобалізації економіки;
- визначити методичні підходи до оцінювання впливу глобалізації на торгівлю;
- проаналізувати чинники і напрями розвитку світових економічних процесів;
- дослідити специфіку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації;
- здійснити аналіз трансформацій торговельної політики;
- визначити напрями розвитку процесів глобалізації.

Об'єктом дослідження є міжнародна торгівля як складова світового господарства.

Предметом дослідження – закономірності процесів розвитку та зміни міжнародних торговельних відносин у глобалізованій економіці.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження – у розширенні теоретичних та практичних шляхів оцінки впливу процесів глобалізації на розвиток міжнародної торгівлі.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 79 сторінках, її положення проілюстровані 3 таблицями та 3 рисунками. Список використаних джерел налічує 41 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Зміст і чинники розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальних змін

Міжнародна торгівля є головною складовою світової економічної системи.

Вона стимулює економічне зростання, підвищує конкурентоспроможність держав і сприяє покращенню добробуту населення.

Базовим інструментом реалізації міжнародних економічних відносин являється світовий ринок, який включає:

- рух капіталу;
- міжнародний товарообіг;
- трансфер технологій;
- фінансові і валютні операції;
- інтеграційні процеси між країнами.

Незважаючи на зростання ролі прямих іноземних інвестицій, міжнародна торгівля зберігає провідне значення, оскільки забезпечує функціонування глобального поділу праці та економічної взаємодії [21]. Це впливає з того, що вона налагоджує процеси міжнародного поділу праці, кооперацію виробництва, передачу технологій, ліцензування, франчайзинг, формуючи глобальне економічне взаємовигідне партнерство.

Міжнародна торгівля являє собою обмін товарами, послугами й інтелектуальними продуктами між суб'єктами різних країн – як державними, так і приватними. Її характерною рисою є добровільність, оскільки угоди здійснюються тільки на взаємовигідних умовах.

В таблиці 1.1 наведено кілька найвідоміших наукових підходів до трактування терміну «міжнародна торгівля».

Таблиця 1.1

Погляди науковців на визначення терміну «міжнародна торгівля»

Автор і джерело	Підхід до визначення
Сміт А. "Дослідження про природу та причини багатства народів" (1776)	Міжнародна торгівля — це процес обміну товарами та послугами між різними країнами. Вона дозволяє кожній країні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з найменшими витратами, та обмінювати їх на товари, які виробляються в інших країнах з меншими витратами
Рікардо Д. "Принципи політичної економії та оподаткування" (1817)	Міжнародна торгівля базується на принципі порівняльних переваг, коли країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, де вони мають відносну перевагу, і торгують ними з іншими країнам
Кругман П., і Обстфельд М. "Міжнародна економіка: теорія та політика" (1988)	Міжнародна торгівля — це обмін товарами та послугами між країнами, що виникає внаслідок різниць у технологіях, ресурсах, споживчих вподобаннях і політиці. Вона сприяє економічному зростанню, ефективності та конкуренції
Мілль Дж. С. "Принципи політичної економії" (1848)	Міжнародна торгівля — це форма економічної діяльності, при якій країни обмінюються продуктами своїх національних економік. Вона базується на принципах вигоди від обміну та економії від масштабів
Гекшер Е., Олін Б. "Гекшер-Олінська теорія міжнародної торгівлі" (1933)	Міжнародна торгівля — це процес обміну товарами та послугами між країнами, який зумовлений різницею у забезпеченості ресурсами та технологіями. Вона дозволяє країнам отримувати вигоди від спеціалізації та торгівлі
Самуельсон П., Нордгаус В. "Економіка" (1948)	Міжнародна торгівля дозволяє країнам обмінюватися продуктами та послугами, що призводить до підвищення ефективності, зростання економічного добробуту та розширення ринку. Вона базується на принципах абсолютних та порівняльних переваг

Примітка: складено автором на основі [3-8].

У своєму історичному розвитку міжнародна торгівля пройшла декілька етапів:

1. Початковий торговельний період (1500–1850 рр.), який характеризувався формуванням міжнародних торговельних шляхів,

розвитком колоніальної системи, домінуванням меркантилізму та активним товарообміном між континентами.

2. Період становлення світового товарообігу (1850–1914 рр.), пов'язаний із промисловою революцією, розвитком транспорту та розширенням міжнародної торгівлі.

3. Міжвоєнний період (1914–1945 рр.), якому притаманні перепони в торгівлі, економічні кризи та посилення протекціонізму.

4. Повоєнний етап (1945 – поч. 1970-х рр.), що супроводжувався відновленням економіки, створенням міжнародних інституцій і розвитком торговельного співробітництва.

5. Сучасний етап глобалізації (з кінця 1970-х рр. до сьогодні), який характеризується розвитком цифрових технологій, створенням нових економічних центрів і формуванням глобальних ланцюгів постачання.

Міжнародна торгівля сприяє спеціалізації країн, вдосконаленню виробництва і розумному використанню ресурсів. Вона також виступає індикатором відкритості економіки [22].

Рівень залученості країни до світової торгівлі визначається такими показниками:

- частка експорту та імпорту у ВВП;
- частка імпорту у споживанні;
- внесок експорту у створення доданої вартості.

Глобалізація спричиняє значні зміни у структурі торгівлі, зокрема трансформацію виробництва та споживання, впровадження інновацій та розвиток міжнародних правил і політики.

Еволюція міжнародної торгівлі супроводжувалася розвитком економічних теорій – від меркантилізму до сучасних моделей, що враховують масштаби виробництва, технології та глобальні ланцюги постачання. Розширення міжнародної торгівлі відбувалося паралельно з розвитком економічної думки, яка прагнула пояснити її закономірності та вплив на формування державної політики в даній сфері.

1. Протекціонізм і меркантилізм.

На ранніх стадіях становлення капіталістичної системи провідною була меркантилістська доктрина, що ґрунтувалася на засадах протекціонізму.

До ключових інструментів цієї економічної політики належали:

- встановлення високих мит на імпорт з метою захисту національних виробників;
- надання експортних субсидій для заохочення збуту вітчизняної продукції за межами країни;
- запровадження обмежень на вивезення стратегічних ресурсів для збереження конкурентних переваг у виробництві.

2. Класичні теорії міжнародної торгівлі.

З часом меркантилістські ідеї поступилися теоріям вільної торгівлі, що спиралися на оптимізацію міжнародного поділу праці. Основними теоретичними підходами стали:

- ✓ теорія абсолютних переваг (Адам Сміт) – країни мають спеціалізуватися на виробництві тих товарів, за якими вони мають найвищу продуктивність;
- ✓ теорія порівняльних переваг (Давід Рікардо) – навіть при відсутності абсолютних переваг країна отримує вигоду від торгівлі, коли концентрується на виробництві продукції з найменшими альтернативними витратами;
- ✓ теорема Хекшера–Оліна – країни експортують ті товари, у виробництві яких усилено використовуються їхні відносно надлишкові фактори виробництва (наприклад, країни з дешевою робочою силою спеціалізуються на трудомісткій продукції).

3. Сучасні теорії міжнародної торгівлі.

Не дивлячись на те, що класичні моделі заклали фундамент для аналізу міжнародної торгівлі, вони не враховували низку важливих чинників, зокрема відстань між державами, існування торговельних бар'єрів, рівень технологічного розвитку та вплив транснаціональних корпорацій.

Сучасні підходи охоплюють:

✓ теорію життєвого циклу продукту (Р. Вернон) – на початкових етапах товари експортуються, але з часом їх виробництво переноситься в інші країни, що призводить до імпорту цієї продукції;

✓ нову теорію торгівлі (Пол Кругман) – трактує міжнародний обмін не тільки через насиченість факторами виробництва, але й за допомогою ефекту масштабу і різноманітності товарів;

✓ гравітаційну модель торгівлі – базується на тому, що обсяги взаємної торгівлі між державами визначаються їхнім економічним потенціалом і географічною близькістю.

Міжнародна торгівля розвивається асиметрично, проходячи через періоди лібералізації та посилення протекціоністських заходів, що зумовлено економічними кризами та необхідністю державного втручання. Сучасні теорії є більш комплексними порівняно з класичними, оскільки враховують широкий спектр реальних чинників, таких як геополітичні процеси, логістичні особливості, технологічні зміни та функціонування глобальних ланцюгів постачання.

Розширення міжнародної торгівлі відбувалося паралельно з розвитком економічної думки, яка прагнула пояснити її закономірності та вплив на формування державної політики у цій сфері.

Серед основних чинників розвитку міжнародної торгівлі виділяють:

- поглиблення міжнародного поділу праці;
- науково-технічний прогрес;
- діяльність транснаціональних корпорацій;
- лібералізацію торговельної політики;
- економічну інтеграцію;
- появу нових індустріальних країн.

Сучасна міжнародна торгівля також характеризується переходом до нематеріальних товарів і розвитком електронної комерції, що знижує бар'єри

та розширює доступ до ринків. Водночас можливості розвитку торгівлі залежать від особливостей країн: розміру внутрішнього ринку, наявності ресурсів, географічного положення [21].

Отже, міжнародна торгівля залишається одним із ключових рушіїв глобальної економіки, забезпечуючи економічне зростання, технологічний розвиток і інтеграцію країн у світову систему.

1.2. Характерні риси глобалізації світової економіки

У найбільш узагальненому уявленні глобалізацію можна розглядати як процес, який піднімає міжнародну економіку на вищий рівень розвитку за допомогою комплексної інтернаціоналізації середовища життєдіяльності людей. Це явище охоплює широкий спектр вимірів, зокрема політичний, економічний, соціальний, екологічний, науково-технологічний та інші. Дослідники з економічно розвинених країн зазвичай підкреслюють інтеграційну роль західної ринкової моделі і розглядають «вестернізацію» як безальтернативно позитивний чинник загальноцивілізаційного розвитку [23]. Такий підхід відображає одновекторну прагматичну позицію, сформовану під впливом тривалого домінування західних держав у глобальній економіці.

Одним із найбільш ґрунтовних визначень глобалізації є трактування, запропоноване українською дослідницею А. Старостіною: «Глобалізація – це об'єктивний процес розмивання національних кордонів як наслідок пошуку прибуткових сфер відтворення капіталу у всіх його формах (виробничих, фінансових, трудових економічних ресурсів), що призводить до взаємодії, взаємозалежності, взаємопереплетіння національних економік та формування глобального ринку і світової економічної системи» [40].

Сучасні науковці вирізняють три головні сторони глобалізації. По-перше, її розглядають як об'єктивну тенденцію, що окреслює розвиток міжнародної економіки, політики, культурної та соціальної сфер. По-друге, глобалізація постає як політична і стратегічна ціль, яку формують еліти

провідних держав і підконтрольні їм міжнародні інституції. По-третє, вона виступає методологічним інструментом оцінки процесів розвитку та побудови стратегій на рівні головних суб'єктів глобалізації – держав, ТНК, міжнародних організацій.

Згідно з підходом Шолте Яна, глобалізацію можна пояснити через п'ять базових концепцій [24]:

- ❖ Глобалізація як інтернаціоналізація – передбачає посилення міжнародних контактів, обмінів і взаємозалежності між країнами.
- ❖ Глобалізація як лібералізація – передбачає усунення державних бар'єрів і формування відкритої світової економіки без значних обмежень.
- ❖ Глобалізація як універсалізація – відзначається розповсюдженням спільних знань, благ та культурних цінностей в глобальному масштабі.
- ❖ Глобалізація як модернізація – асоціюється з глобальним впровадженням аспектів сучасності, таких як індустріалізація, капіталізм, раціоналізм, демократія та бюрократія, що інколи призводить до втрати національної ідентичності.
- ❖ Глобалізація як детериторизація – відбувається одночасно зі зміною просторових характеристик життя суспільства, зменшенням ролі територіальних меж і формуванням єдиного глобального простору.

Крім того, дослідники виокремлюють ще три важливі аспекти глобалізаційних процесів:

- ✓ глобалізація як тривалий історичний процес, який відбувається протягом багатьох століть;
- ✓ глобалізація як процес гомогенізації світу, що проявляється в уніфікації способу життя, цінностей і прагненні до універсалізації;
- ✓ глобалізація як зростаючий взаємозв'язок, результатом якого є зменшення ролі національного суверенітету в результаті появи нових глобальних суб'єктів – транснаціональних компаній, релігійних рухів і

міжнародних управлінських мереж, котрі співпрацюють з державами на рівноправних засадах [25, с. 133].

Погляди на історичні витоки глобалізації залишаються неоднозначними, оскільки даний процес має міцне коріння. Він включає різні аспекти життя суспільства – економіку, політику, культуру, однак саме економічна складова є його базисом і визначальним чинником розвитку інших напрямів. Попри те, що глобалізацію часто трактують як суто економічний феномен, їй притаманні також соціальні, політичні та ідеологічні характеристики, що особливо розкрилися з виникненням антиглобалістського руху. Як непростий багатогранний феномен, глобалізація стала предметом вивчення різних наук, зокрема економіки, філософії, історії, соціології і політології.

З політичної точки зору глобалізація проявляється у трьох основних категоріях:

- активізації співпраці національних урядів;
- формуванні наднаціональних політичних інституцій;
- розширенні міжрегіонального співробітництва та процесів регіоналізації.

Якщо перша форма є традиційною, то дві інші належать до відносно нових явищ і мають вирішальне значення для країн з перехідною економікою у теперішній час.

Результати аналізу глобалізаційних процесів в міжнародній економіці є суперечливими. Вони мають різні відгуки серед науковців, так і серед народів різних держав. В розвинених країнах глобалізація переважно оцінюється позитивно, натомість в країнах, що розвиваються, вона часто викликає занепокоєння через нерівномірний розподіл її вигод.

Частина дослідників вважає глобалізацію невідворотним і невідхильним процесом, який окреслює подальший розвиток міжнародної економіки. Інші ж ставляться до неї критично, вказуючи на ризики зростання

нерівності, безробіття, зниження рівня життя та гальмування соціального прогресу.

Вплив глобалізації на національні економіки значною мірою залежить від їхнього місця в міжнародній економіці. Максимальні вигоди отримують економічно розвинені країни та окремі заможні групи населення. Водночас глобалізація відкриває певні можливості і для країн, що розвиваються, забезпечуючи їх інтеграцію в міжнародну економіку. Країни, які успішно інтегрувалися, показують вищі темпи економічного зростання і зниження рівня бідності. Поліпшення добробуту так само веде до розвитку демократичних інститутів та підвищення ефективності державного управління [26].

Сучасні глобалізаційні процеси насамперед охоплюють розвинені індустріальні країни, а вже згодом поширюються на менш розвинені держави. Це посилює позиції першої групи, надаючи їм додаткові переваги. Водночас у межах сучасного міжнародного поділу праці глобалізація може закріплювати залежне становище країн периферії, перетворюючи їх радше на об'єкти, ніж на активних учасників глобальних процесів.

Глобалізація створює підґрунтя для розв'язання глобальних проблем суспільства. Нинішні тенденції розширюють можливості розвитку, сприяють комплексному врахуванню різних аспектів діяльності суспільства та формують умови для гармонійного прогресу.

До позитивних наслідків глобалізації належать:

- ✓ активізація міжнародної економічної співпраці;
- ✓ посилення ролі транснаціональних корпорацій і розширення їх діяльності;
- ✓ зростання відкритості національних економік;
- ✓ формування глобального інформаційного простору;
- ✓ прискорення інтеграційних процесів між країнами [27].

Водночас негативні наслідки глобалізації найбільш відчутні для країн, що належать до світової периферії. Серед головних проблем можна відмітити:

- поглиблення технологічного відставання від розвинених держав;
- посилення соціально-економічної нерівності та маргіналізації населення;
- зростання рівня бідності;
- підвищення залежності від стану світової економіки;
- обмеження можливостей проведення самостійної економічної політики через вплив транснаціональних корпорацій;
- збільшення зовнішнього боргу, зокрема перед міжнародними фінансовими інституціями.

Більшість таких країн інтегровані у світову економіку як постачальники сировини або виробники трудомісткої продукції, а інколи — як постачальники комплектуючих для високотехнологічної продукції. Це зумовлює їхню залежність від розвинених країн і призводить до нестабільних доходів, що залежать від кон'юнктури світових ринків.

Аналіз передумов глобалізації дозволяє глибше зрозуміти вплив трансформацій у світовій економіці, міжнародних відносинах, культурних процесах і технологічному розвитку на повсякденне життя.

1. Технологічний розвиток.

Однією з ключових передумов глобалізації є стрімкий розвиток технологій, який забезпечує поширення інновацій і знань між країнами та стимулює міжнародну конкуренцію. Це змушує компанії постійно впроваджувати новітні технології. Глобалізація сприяє інноваційному розвитку, полегшуючи обмін технологіями. За даними МВФ, у 1995–2014 роках країни «Великої п'ятірки» створили близько 75% світових інновацій, тоді як Китай і Південна Корея також стали важливими центрами технологічного розвитку. Для країн, що розвиваються, адаптація іноземних технологій сприяла зростанню продуктивності та зменшенню нерівності.

Важливу роль відіграли також досягнення у сфері комунікацій, які значно покращили взаємодію між країнами та сприяли формуванню глобального інформаційного простору [10].

2. Інформатизація.

Розвиток інформаційних технологій є ще одним важливим фактором глобалізації. Він включає не лише використання інтернету, а й впровадження штучного інтелекту, хмарних сервісів і автоматизованих систем. Очікується, що до 2030 року штучний інтелект може суттєво збільшити світовий ВВП, підвищуючи ефективність виробництва та якість послуг. Упродовж останніх десятиліть глобалізація сприяла інтеграції національних ринків, розвитку міжнародних відносин і трансформації політичного середовища. Інформатизація та технологічний прогрес виступають ключовими рушіями цього процесу, прискорюючи глобальну взаємодію.

У сфері міжнародного бізнесу дедалі помітнішою стає тенденція до зростання кількості підприємств, які активно застосовують цифрові технології в своїх бізнес-процесах. Значна частина міжнародних компаній спрямовує суттєві ресурси на цифровізацію внутрішніх операцій. Компанії, які використовують цифрові технології, показують вищі темпи зростання продуктивності порівняно з традиційними підприємствами. Водночас найбільша частка цифрових доходів зосереджується у невеликій групі компаній-лідерів: у різних секторах саме 10% традиційних компаній із найвищими цифровими доходами формують основну частину прибутку від цифрових технологій — від 60% у професійних послугах до 90% і більше у сфері медіа, телекомунікацій та роздрібної торгівлі (рис. 1.1), [11].

Глобалізація набуває форми під впливом сукупності факторів, з поміж яких технологічні інновації, економічна інтеграція, політичні трансформації, соціокультурна співпраця і екологічні проблеми. Всі ці елементи взаємопов'язані та визначають сучасні процеси світового розвитку.

1. Політичні трансформації.

Глобалізація здійснює вплив на економіку держав, формуючи глобальні правила розвитку. Політика провідних держав, на кшталт Японії, США і держав Євросоюзу, засвідчує помітний вплив процесів глобалізації на національні економічні стратегії.

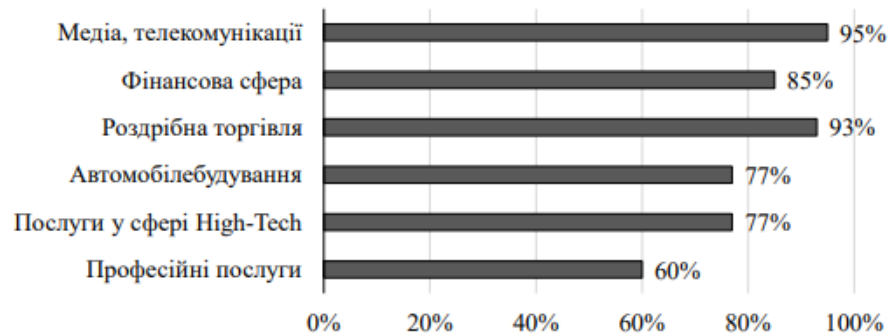

Рис. 1.1. Частка цифрових доходів в розрізі галузей [11].

2. Розвиток міжнародних зв'язків.

Глобалізація допомагає укріпити міжнародні відносини, сприяє лібералізації ринків і модернізації суспільств. З 1990 року міжнародна торгівля істотно підвищила світові доходи та сприяла зменшенню рівня бідності.

3. Взаємозалежність економік.

Сучасна економіка вирізняється високим рівнем взаємозв'язків між державами, що виявляється в глобальних потоках товарів, капіталу і робочої сили.

4. Економічне зростання.

Глобалізація прискорює створення нових робочих місць, розвиток економіки та підвищення рівня життя.

5. Стандартизація.

Глобальний ринок сприяє уніфікації товарів і послуг, що полегшує міжнародну діяльність компаній.

6. Зростання конкурентоспроможності. Посилення конкуренції змушує країни та підприємства підвищувати ефективність, удосконалювати управління та покращувати якість продукції [10].

Отже, глобалізація є складним і багатовимірним явищем, що охоплює економічні, соціальні та політичні процеси. Вона відкриває нові можливості для розвитку, але водночас створює виклики, з якими стикаються держави в умовах зростаючої взаємозалежності.

1.3. Методичні підходи до оцінювання впливу глобалізаційних процесів на міжнародну торгівлю

Оцінювання впливу глобалізаційних процесів на міжнародну торгівлю є непростим завданням, що вимагає використання комплексного та багаторівневого методологічного підходу. Глобалізація здійснює свій вплив на торговельні відносини через трансформацію торговельних бар'єрів, стрімкий розвиток інформаційних технологій, процеси лібералізації ринків, а також посилення економічної інтеграції між країнами. Саме тому дослідження такого впливу передбачає застосування широкого спектра методів аналізу, зокрема економетричних, статистичних, порівняльних і якісних.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на низці ключових теоретичних підходів:

- ✓ класична та неокласична теорія міжнародної торгівлі (А. Сміт, Д. Рікардо, Е. Хекшер-Олін) – дослідження переваг вільної торгівлі та її ролі в економічному зростанні;
- ✓ теорія конкурентних переваг (М. Портер) – аналіз здатності держав ефективно конкурувати в умовах глобалізованого ринку;
- ✓ інституціональна економіка – вивчення ролі міжнародних інституцій (СОТ, МВФ, Світовий банк) у регулюванні світової торгівлі.

У межах дослідження можуть використовуватися такі методи:

1. Економетричний аналіз.

Економетричні підходи дозволяють кількісно оцінити вплив глобалізації на міжнародну торгівлю. Серед найуживаніших:

- гравітаційна модель міжнародної торгівлі – визначає залежність обсягів торгівлі від рівня економічного розвитку країн і їхнього географічного положення;
- моделі панельних даних – дозволяють досліджувати зміни у зовнішній торгівлі під впливом глобалізаційних факторів у динаміці;
- регресійний аналіз – встановлює вплив різних чинників, зокрема зниження митних обмежень чи посилення інтеграційних процесів, на показники експорту й імпорту.

2. Індексний аналіз.

Для кількісного вимірювання рівня глобалізації застосовуються спеціальні індекси. Аналіз рівня глобалізації виконується за допомогою різних рейтингів, кожен із яких використовує власну систему індикаторів. Найбільш відомими та широко застосовуваними є NGI – новий індекс глобалізації, а також індекс Швейцарського економічного інституту (KOF), [29].

2.1. Для розрахунку нового індексу глобалізації (NGI) автори використали 21 показник, які об'єднали у три основні блоки [12, с. 60]:

- економічний блок охоплює торгівлю товарами та послугами, прями іноземні та портфельні інвестиції, виплати іноземним громадянам, торгові марки, зареєстровані нерезидентами, а також патентні заявки нерезидентів. Питома вага економічних показників в сукупному індексі становить 37%;
- політичний блок включає природоохоронні угоди, членство в міжнародних організаціях, кількість державних представництв в країні і участь в миротворчих місіях ООН. Його частка в загальному індексі дорівнює 32%;
- соціальний блок складається з показників міграції, міжнародного туризму, студентської мобільності, міжнародних телефонних дзвінків,

доступу до іноземних інтернет-ресурсів, міжнародної торгівлі газетами й книгами, а також трансфертів. Частка соціальних факторів у загальному індексі становить 31%.

2.2. Індекс глобалізації KOF – включає соціальну, економічну і політичну компоненти інтеграції. Індекс KOF (KOF Globalisation Index) – один з найбільш змістовних і популярних засобів для вимірювання рівня глобалізації у світі. Його було розроблено в 2002 р. Швейцарським економічним інститутом (ETH Zurich), і він активно використовується для дослідження розвитку процесів глобалізації.

В структуру індексу KOF входять три ключові компоненти глобалізації:

- економічна глобалізація – показує рівень інтегрованості держави в міжнародну економіку через інвестиції, торгівлю і фінансові потоки. Вона містить торговельну глобалізацію (ступінь відкритості економіки, питома вага експорту та імпорту у ВВП) і фінансову глобалізацію (обсяги прямих іноземних інвестицій, рух капіталу);

- соціальна глобалізація – описує поширення інформації, культурних цінностей і міжособистісних контактів за допомогою інформаційної компоненти (рівень доступу до Інтернету, міжнародні телекомунікації), культурної компоненти (поширення глобальної, зокрема західної, культури, вживання іноземних мов) і міжособистісні зв'язки (туристичні потоки, міжнародна міграція);

- політична глобалізація – окреслює рівень залученості країни до міжнародної співпраці, зокрема членство в міжнародних організаціях (СОТ, ООН, МВФ і т.д), підписання міжнародних угод та рівень дипломатичної активності держави.

Обчислення індексу KOF здійснюється з 1970 р. і охоплює 209 держав (станом на 2022 р.). Він базується на 42 кількісних показниках, які характеризують різні сторони процесів глобалізації [30].

Індекс KOF дає змогу: зіставляти рівень глобалізації між країнами, досліджувати її дію на розвиток економіки, а також аналізувати динаміку розвитку міжнародної економіки, соціокультурної сфери тощо.

Таким чином, індекс KOF виступає важливим аналітичним інструментом для дослідження глобалізації і її впливу на окремі країни та на світову економіку загалом.

2.3. Індекс торговельної відкритості – демонструє частку зовнішньої торгівлі у валовому внутрішньому продукті держави.

2.4. Індекс економічної свободи – описує рівень лібералізації економіки і її вплив на розвиток світової торгівлі. Аналіз ролі економічної свободи переважно здійснюється на основі інтегральних показників, які постійно обчислюються за двома головними напрямками:

- індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom), який формується фондом «Спадщина» спільно з газетою «Уолл Стріт Джорнал» з 1995 року і сьогодні задіює 179 країн;
- індекс світової економічної свободи (IMEC), що розробляється Інститутом Фрезера з 1970 р. та охоплює 141 країну [31].

Обидва показники – Індекс економічної свободи (IEC) та Індекс міжнародної економічної свободи (IMEC) – базуються на подібних підходах до оцінювання економічної свободи, реагуючи на відхилення від принципів вільного ринку. Вони визначають, наскільки держава здатна створити сприятливі умови для ведення бізнесу, стимулювати інвестиційну активність і забезпечувати чесну конкуренцію. Дослідники зазначають, що неефективний розподіл ресурсів, надмірний податковий тиск або обмеження підприємницької діяльності негативно позначаються на рівні економічної свободи.

Індекс економічної свободи (IEC) обчислюється на базі чотирьох основних груп показників, кожна з яких включає низку складових:

- правова система і захист прав власності (рівень захисту прав власності, ефективність судової системи, відсутність корупції).

- рівень розвитку державного сектору (податкове навантаження, обсяги державних витрат, роль державних підприємств і процеси націоналізації).
- регламентація бізнесу і ринку праці (рівень бюрократії, умови ведення бізнесу, правила найму і звільнення, права працівників,).
- відкритість економіки і фінансова свобода (стійкість фінансової системи, свобода торгівлі й інвестицій, рівень міжнародної конкуренції).

Індекс міжнародної економічної свободи (ІМЕС) обчислюється на базі п'яти основних показників, кожен із яких включає низку складових елементів:

- розміри державного сектору (обсяги державних витрат, рівень оподаткування, масштаби державного втручання в економіку);
- правова система і захист прав власності (рівень захищеності прав власності, ступінь корупції, ефективність функціонування судової системи);
- стабільність грошово-кредитної системи (рівень інфляції, стабільність національної валюти, можливість застосування альтернативних валют);
- свобода світової торгівлі (митна політика, наявність тарифних і нетарифних обмежень, доступ до зовнішніх ринків);
- регулювання підприємницької діяльності та ринку праці (умови ведення бізнесу, рівень адміністративного тиску та бюрократії, регулювання зайнятості і рівень безробіття).

Обидва індекси являються важливими джерелами інформації щодо рівня економічної свободи у різних країнах, оскільки дозволяють оцінити їхню спроможність функціонувати в умовах ринкової економіки. Низькі значення цих індексів свідчать про обмеження економічних прав і свобод, що, у свою чергу, може негативно позначатися на інвестиційній

привабливості, діловій активності та темпах економічного зростання. Високі показники, навпаки, вказують на існування відкритої, ефективної економічної системи, у якій роль державного регулювання є мінімальною, а умови для розвитку підприємництва — сприятливими.

3. Компаративний аналіз.

Метод порівняльного (компаративного) аналізу дозволяє розглядати ефективність різних моделей міжнародної торгівлі в умовах глобалізаційних процесів. Зокрема, він передбачає зіставлення торговельних стратегій розвинених країн і держав, що розвиваються, а також аналіз впливу регіональних інтеграційних об'єднань (ЄС, НАФТА, АСЕАН) на розвиток світової торгівлі.

4. SWOT-аналіз.

SWOT-аналіз застосовується для визначення сильних і слабких сторін глобалізації у сфері міжнародної торгівлі. За його допомогою можна ідентифікувати потенційні загрози, зокрема ризики, пов'язані з дуже великою залежністю країн від зовнішніх ринків або впливом глобальних фінансово-економічних криз.

Для оцінювання рівня участі держави в міжнародному поділі праці застосовують низку спеціальних показників. Рівень розвитку цього процесу визначається через аналіз експортно-імпортних операцій за такими критеріями:

1) експортна квота держави – показник, що характеризує ступінь відкритості економіки: коли його значення є меншим за 10 %, економіка вважається закритою, а при перевищенні цього рівня – відносно відкритою;

2) коефіцієнт випередження темпів зростання експорту в порівнянні з темпами зростання ВВП – відображає динаміку змін експортної й імпортної квоти й використовується для оцінки ступеня залучення ресурсів країни до міжнародного поділу праці;

3) імпортна квота держави – характеризує питому вагу імпорту у ВВП та зіставляється з експортною квотою для знаходження залежності між експортом й імпортом;

4) коефіцієнт випередження (або відставання) темпів зростання імпорту відносно темпів зростання ВВП – «характеризує рівень залежності національної економіки від імпортних товарів та послуг» [32];

5) зовнішньоторговельна квота – визначається як співвідношення обсягу зовнішньоторговельного обороту країни до її ВВП. Вона відображає загальні масштаби зовнішньої торгівлі як із окремими країнами-партнерами, так і зі світовим господарством загалом, хоча не надає якісної характеристики цієї взаємодії [32].

Попри широке використання різноманітних методів дослідження, існує низка обмежень. Зокрема, складно встановити прямий причинно-наслідковий зв'язок між глобалізацією і обсягами світової торгівлі; великий вплив здійснюють політичні і соціальні чинники, які важко піддаються кількісному вимірюванню; також обмеженим є доступ до повної інформації щодо неофіційних торговельних операцій і діяльності транснаціональних корпорацій.

Методологічний підхід до аналізу впливу глобалізації на світову торгівлю розглядає застосування широкого арсеналу, який поєднує кількісні і якісні методи аналізу. Застосування індексного підходу, економетричних моделей, компаративного і SWOT-аналізу дає змогу скласти об'єктивне уявлення про трансформації в міжнародній торгівлі. В той же час важливо враховувати наявні обмеження цих методів і необхідність їх адаптації до певних економічних умов.

Висновки до розділу 1

Світова торгівля в умовах глобалізації служить одним з головних факторів економічного розвитку, оскільки сприяє інтеграції національних економік в світову систему, зростанню конкурентоспроможності та більш

ефективному розподілу ресурсів. Процеси глобалізації мають різносторонній вплив на світову торгівлю: по-перше, вони допомагають знизити торговельні бар'єри та розширити міжнародну співпрацю, а по-друге – інтенсифікують конкурентну боротьбу та можуть призводити до виникнення економічних дисбалансів.

Сучасний розвиток світової торгівлі визначається наступними чинниками: посилення міжнародного поділу праці, науково-технічний прогрес, динамічний розвиток цифрових технологій, зростаючий вплив транснаціональних компаній і інтенсифікація інтеграційних процесів в економіці.

Історична еволюція міжнародної торгівлі охоплює кілька важливих етапів – від меркантилізму до нинішньої глобалізованої економіки, кожен із яких супроводжувався змінами у державній політиці і економічних моделях.

Теоретико-методологічні основи дослідження світової торгівлі ґрунтуються на комбінуванні різних теоретичних підходів (як класичних, так і сучасних теорій) і емпіричних методів аналізу (індексний підхід, економетричні моделі, SWOT- та компаративний аналіз).

Аналіз впливу глобалізаційних процесів на світову торгівлю доводить, що високий рівень інтеграції держав в міжнародну економіку позитивно впливає на їх економічне зростання, проте водночас може посилювати залежність від зовнішніх ринків та підвищувати вразливість до глобальних кризових явищ. Серед основних викликів світової торгівлі в умовах глобалізації можна виокремити зростання протекціонізму, необхідність пристосування до технологічних трансформацій, неоднаково розподілені вигоди між розвиненими країнами і тими, що розвиваються, а також загострення екологічних проблем.

Отже, міжнародна торгівля залишається важливим рушієм глобалізаційних процесів, однак потребує постійного пристосування до нових умов, які формуються під впливом сучасних економічних і політичних трансформацій.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ

2.1. Чинники та ключові тенденції розвитку світових економічних процесів

Причини глобальних економічних процесів представляють собою сукупність ключових чинників, які визначають рівень інтеграції, взаємозалежності та динамічний розвиток світової економіки. До них належать такі групи факторів:

1. Економічні чинники: глобалізація ринків; відкритість національних економік для світової торгівлі і інвестицій суттєво посилює глобальні економічні зв'язки й сприяє розвитку міжнародного поділу праці. Держави зосереджуються на виробництві товарів та послуг, в яких вони мають конкурентні переваги. Розвиток технологій, інноваційна діяльність, модернізація та діджиталізація призводять до утворення нових форм економічної активності, спрощують торговельні процеси та сприяють зниженню витрат.

2. Політичні чинники: укладення торговельних угод, зокрема створення зон вільної торгівлі (наприклад, НАФТА, Євросоюз), позитивно впливають на економічну інтеграцію. Політична стабільність являється важливим чинником довіри інвесторів і розвитку міжнародного співробітництва. Державне регулювання, включаючи політику протекціонізму або лібералізації, прямо впливає на масштаби світової торгівлі й інвестиційні потоки.

3. Соціальні чинники: зростання чисельності населення та розширення споживчих ринків стимулюють глобальний попит. Урбанізація, тобто збільшення кількості міського населення, формує нові центри економічної

активності. Водночас мобільність робочої сили і міграційні процеси впливають на перерозподіл ресурсів між державами.

4. Екологічні чинники: обмеженість природних ресурсів зобов'язує країни знаходити новаторські підходи до виробництва. Кліматичні зміни суттєво впливають на енергетику, сільське господарство й інші галузі. Посилення екологічних стандартів і вимог сталого розвитку трансформують сучасні бізнес-моделі.

Серед основних напрямів розвитку глобальних економічних процесів в даний час можна виділити такі:

- глобалізація і регіоналізація: посилення взаємозв'язку держав допомогою інвестицій, торгівлі й інформаційних потоків. В той же час посилюється роль регіональних інтеграційних організацій, на кшталт МЕРКОСУР, ЄС, АСЕАН;

- діджиталізація економіки: цифрова трансформація економіки, активне зростання масштабів електронного бізнесу і фінансових технологій; широке використання штучного інтелекту, блокчейну і великих даних;

- трансформація структури світової економіки: зростання частки сектору послуг в глобальному ВВП, розвиток і підтримка високотехнологічних галузей і інноваційної економіки;

- збільшення ролі країн, що розвиваються: зріст ваги таких економік, як Індія, Китай, Бразилія і їх впливу на світовий попит та пропозицію;

- сталий розвиток: спрямованість на екологічно збалансований розвиток, енергетичний перехід і поширення концепції циркулярної економіки;

- мобільність праці та зміни на ринку праці: поширення дистанційної зайнятості, адаптація до автоматизації бізнес-процесів і робототехніки;

- фінансова інтеграція: розширення глобальних фінансових ринків, динамічне переміщення капіталу між державами, збільшення ваги криптовалют і децентралізованих фінансових систем;

- глобальні загрози: економічні кризи, пандемії, торговельні конфлікти й інші деструктивні фактори, що зумовлюють необхідність формування механізмів пристосування до глобальних шоків.

Ступінь глобалізації у світі можна оцінити завдяки індексу глобалізації (KOF Globalisation Index), що ґрунтується на трьох головних вимірах: економічному, соціальному та політичному. Використання цих компонентів дозволяє комплексно оцінити економічні потоки, наявні обмеження, інформаційні потоки, інтенсивність особистих контактів і культурну взаємодію між країнами.

У межах цього підходу глобалізація трактується як процес формування розгалужених мереж взаємозв'язків між суб'єктами міжнародних економічних відносин, який реалізується через рух людей, інформації, ідей, капіталу та товарів. Такий процес поступово стирає межі держав, об'єднує економіки, технології, культури і способи управління, формуючи складну систему взаємозалежностей.

Зростання глобалізації в соціальній, економічній та політичній площинах спостерігається з 1970-х років, причому значне прискорення цього процесу відбулося після завершення холодної війни. В 2020 р. через пандемію COVID-19, рівень глобалізації дещо знизився, проте вже в 2021 р. став відновлюватися, хоча й не досяг докризових значень.

Аналізуючи співпрацю держав в процесах глобалізації, необхідно враховувати їх позиції за індексом глобалізації KOF. Відповідно до даних за 2024 р., максимальне значення індексу було у Нідерландів (89,72), за ними слідували Швейцарія та Бельгія.

Що стосується політичних чинників глобальних економічних процесів, то вони більшою мірою пов'язані з посиленням протекціоністських заходів. Так, в 2024 р. США заявили про збільшення тарифів на ряд товарів з Китаю, а саме мита на електроавтомобілі зросли до 100%. Подібні заходи були підтримані й іншими країнами: Європейський Союз запровадив тарифи до

37,6%, Туреччина — додаткові 40%, а Канада оголосила про заходи захисту внутрішнього ринку.

Протекціоністські тенденції спостерігаються не лише в країнах ОЕСР, а й у державах, що розвиваються. Наприклад, Індонезія планує запровадити мита до 200% на продукцію текстильного виробництва, Індія активно застосовує антидемпінгові заходи, а в Чилі, Латинській Америці, Мексиці і Бразилії застосовують обмеження щодо імпорту окремих товарів.

У США після періоду активного споживчого попиту, який підтримував економічне зростання після COVID-19, почали з'являтися ознаки його зниження. Оскільки саме США разом із країнами, що розвиваються в Азійському регіоні, задовольняли основний попит на світових ринках, очікується певне уповільнення економічної активності.

В цілому ряд провідних індикаторів уже свідчить про погіршення перспектив світової торгівлі. Зокрема, глобальний індекс ділової активності у виробничому секторі (PMI) показує зниження нових експортних замовлень, і прогнози ЮНКТАД вказують на затримку розвитку торгівельних відносин з весни 2024 р.

Після стадії відродження міжнародної торгівлі передбачається її уповільнення, що значною мірою зумовлено соціальними чинниками. В багатьох країнах, що розвиваються, питома вага зайнятих у виробництві скорочується через швидкий розвиток комп'ютеризації і впровадження роботів, перепрофілювання економіки на сферу послуг і зниження попиту на традиційну промислову продукцію.

У результаті виробнича зайнятість поступово скорочується, поступаючись сектору послуг, що зумовлено технологічними змінами та трансформацією структури економіки. Це формує значні перешкоди для країн, що розвиваються, які змушені забезпечувати нові можливості для зайнятості в умовах посилення конкуренції та автоматизації.

Для таких країн особливо актуальним стає завдання інвестування в інновації і технології, диверсифікації економіки та розробка ефективної

політики зайнятості, спрямованої на розвиток нових секторів, зокрема сфери послуг і зеленої економіки.

Здебільшого в країнах, що розвиваються, впродовж останніх 20-30 років проявляється тенденція до скорочення частки зайнятих у виробничій сфері, що є важливою ознакою структурних змін у світовій економіці. Ця тенденція найбільш виразно проявляється в державах з середнім рівнем доходу, котрі змушені одночасно реагувати на конкуренцію зі сторони країн з нижчими витратами виробництва та на наслідки автоматизації.

У країнах Східної Азії питома вага зайнятих у виробництві лишається порівняно високою завдяки успішній реалізації експорто орієнтованих моделей розвитку. Водночас у країнах Латинської Америки та Африки частка зайнятих у промисловості скорочується через недостатній рівень індустріалізації та переважну орієнтацію економік на експорт сировини. Поширення роботизації суттєво зменшило потребу в некваліфікованій робочій силі у промисловому виробництві.

Сучасні виробничі процеси дедалі більше потребують висококваліфікованих працівників, що створює серйозні проблеми для держав, в яких значну частину трудових ресурсів становить некваліфікована робоча сила. Сьогоднішні технологічні і економічні перетворення змінюють сектор виробництва, зменшуючи його значення як основи зайнятості в більшості країн, що розвиваються. Для забезпечення сталого розвитку потрібно здійснювати інвестиції в професійну підготовку кадрів, заохочувати диверсифікацію економіки завдяки розвитку сфери послуг та екологічних технологій, а також реалізовувати стратегії сталого розвитку, які беруть до уваги екологічні проблеми та потребу у створенні якісних робочих місць.

Попередні дослідження дали змогу виявити наявність проблеми, однак не забезпечили чіткого визначення необхідних практичних кроків. Занепокоєння щодо обмеженості домінуючих стратегій розвитку не являється новітнім. Коли йдеться про структурні зміни та забезпечення зайнятості в країнах, що розвиваються, економісти Світового Банку

М.Холлворд-Дреймеер, Г. Найяр, В. Фенглер й інші, наприклад, акцентують увагу на зниженні спроможності промислового розвитку забезпечувати подвійний виграш – зростання продуктивності та створення робочих місць для некваліфікованих робітників [41].

В той же час вони в цілому позитивно оцінюють потенціал, який можуть мати сектори виробництва і ринкових послуг за умови, що політика держави буде спрямована на досягнення так званих «3 Cs»: створення розвиненої екосистеми фірм, перехід від наголосу на невисоку заробітну плату до ширшого бачення бізнес-середовища, верховенства права і застосування технологій для проведення фінансових операцій. В зв'язку з цим необхідними є такі заходи:

- забезпечення працівників новими компетентностями, створення більш стійких і конкурентоспроможних фірм, а також розвиток потрібної інфраструктури для поширення інновацій;

- покращення логістики, скорочення торговельних обмежень щодо промислових товарів, а також зменшення бар'єрів у торгівлі послугами.

Так як досягнення в сфері послуг визначається чинниками, відмінними від тих, що є характерними для виробництва, присутня надія стосовно потенціалу торгівлі послугами в підвищенні доходів відносно висококваліфікованих робітників, котрі мешкають в містах держав з середнім рівнем доходу. Даний підхід базується на гіпотезі, що торгівля послугами дає країнам, що розвиваються, шанс безпосередньо експортувати джерело своєї порівняльної переваги – робочу силу, ціна якої є меншою через її нижчу продуктивність, – без потреби спершу виробляти з її допомогою товари, а вже потім експортувати ці товари. Інакше кажучи, інтеграція в ланцюги доданої вартості у сфері послуг може вимагати менших початкових зусиль, ніж формування повноцінної промислової бази.

Водночас нарощення людського капіталу може здійснюватися повільніше, ніж нарощення фізичного капіталу в умовах підвищеної фінансової відкритості. Приблизно 60 % держав з доходом нижче середнього

і 80 % держав з доходом вище середнього показували збільшення обсягів експорту промислової продукції темпами, вищими за темпи зростання ВВП. Водночас приріст доданої вартості послуг складав близько 40 % в державах з доходом нижче середнього і приблизно 50 % в державах з доходом вище середнього. В десятиліття, що передувало світовій фінансовій кризі, саме виробництво фактично домінувало як чинник експортного зростання в двох категоріях держав.

Однак після світової фінансової кризи, котра показала нестійкість попередніх моделей глобального зростання, відбулися суттєві зміни. Упродовж 2008–2020 років до 20 % держав з середнім рівнем доходу продовжували фіксувати зростання експорту, зумовлене виробничим сектором, а приблизно 70 % держав з доходом нижче середнього і 90 % держав з доходом вище середнього демонстрували економічне зростання вже за рахунок сфери послуг.

Показово, що з-поміж держав з високим рівнем доходу питома вага випадків, у яких зростання забезпечувалося виробництвом та/або послугами, залишалася відносно стабільною, попри незначне зменшення випадків зростання, пов'язаних із промисловістю, і одночасне збільшення випадків, зумовлених розвитком послуг, у межах двох часових проміжків. Це засвідчує положення про те, що експортне зростання у сфері обробної промисловості поступово втрачає динаміку, тоді як сфера послуг, навпаки, активно розвивається.

Інструменти стимулювання попиту та сучасна промислова політика мають охоплювати всі галузі економіки. Поза тим, хоча набуття працівниками нових навичок традиційно вважається перспективним напрямом, запропоновані політичні рішення недостатньо враховують інтереси більшості некваліфікованих робітників, котрі не в змозі швидко перетворитися на кваліфіковану робочу силу. Оскільки саме ця категорія становить основну частину трудових ресурсів в країнах, що розвиваються,

насамперед в країнах із найнижчим рівнем доходу на душу населення, з'являється потреба в більш всеосяжному підході.

Стратегія промислового розвитку, деталізована настільки, щоб включити всі галузі економіки, в тому числі сферу послуг, є важливим елементом нової кліматично орієнтованої парадигми розвитку, яка виступає наступною детермінантою світового економічного зростання – екологічною.

Підсумовуючи вищенаведене, такий підхід не має обмежуватися вузьким розумінням індустріалізації і зважати на все більший взаємозв'язок між демографічними, екологічними, фінансовими та технологічними чинниками, що визначають економічне зростання, міжнародну торгівлю та функціонування глобальних ланцюгів поставок. При цьому сама по собі торгівля послугами зіштовхується з рядом обмежень і не може розглядатися як повноцінна альтернатива промислового розвитку. Вона не спроможна повністю виконувати подвійне завдання – збільшення продуктивності і створення великої кількості робочих місць для некваліфікованих робітників, не говорячи вже про негативний екологічний вплив окремих видів діяльності.

З одного погляду, ринкові послуги, які є динамічними з погляду продуктивності, на кшталт банківської справи, аутсорсингу бізнес-процесів та інформаційних технологій створюють достатньо обмежені можливості для поголовної зайнятості некваліфікованої робочої сили з тієї ж причини, через яку сучасне виробництво не може гарантувати достатню кількість таких робочих місць. Коротко говорячи, ці галузі переважно спираються на високий рівень кваліфікації і автоматизовані процеси.

З іншого погляду, більш працемісткі сфери, на кшталт туризму та будівництва, не демонструють суттєвого підвищення продуктивності через обмежені можливості досягнення значної економії на масштабі і слабкі прямі й зворотні виробничі зв'язки.

Найвищі темпи зростання демонстрували саме ті види послуг, які пов'язані з великими викидами вуглецю: обсяги туристичних послуг зросли на 18 %, а транспортних – на 16 %. Інші комерційні послуги

продемонстрували зростання - 5 %. Проте таке зростання супроводжується й негативними наслідками, насамперед істотним екологічним навантаженням.

У сфері морських перевезень ріст доходів до осені 2024 р. подекуди пояснювався необхідністю користуватися довгими торговельними маршрутами, нерідко з вищою швидкістю руху суден, для завершення поставок. Це було викликано атаками на судна у Червоному морі, що викликало подорожчання перевезень і збільшення викидів вуглекислого газу.

Великі економіки все більше зосереджуються на внутрішніх проблемах, зокрема на скороченні залежності від імпорту. Необхідність зменшення викидів вуглецю і виконання кліматичних зобов'язань трансформує торговельні й промислові стратегії. Посилення протекціонізму та орієнтація на внутрішній ринок звужують функціонування світової торгівлі, зокрема у таких секторах, як напівпровідники, алюміній і сталь. Через це в міжнародній торгівлі матимуть місце структурні зміни.

Передбачається, що експорт сталі з Китаю сягне найвищого рівня за останні вісім років, попри загальне уповільнення торговельної активності. Це говорить про те, що секторальні спади не завжди пов'язані із сукупним скороченням глобальних торговельних потоків.

Розвиток технологій в інформаційно-комунікаційній та цифровій сферах спонукає по-новому осмислювати траєкторії економічного розвитку. Раніше популярна стратегія, заснована на експорті промислової продукції, поступово втрачає свою ефективність. Традиційна модель передбачала застосування дешевої робочої сили для організації масштабного виробництва. Проте в багатьох країнах, що розвиваються, такі підходи вже не забезпечують одночасного досягнення продуктивності, економічної трансформації та створення якісних робочих місць. Незважаючи на наявність успішних прикладів, зокрема країн Східної Азії, їхній досвід не можна автоматично вважати універсальним для всіх.

Одним із наслідків демографічних змін є зростання частки працівників старшого віку в загальній структурі робочої сили. В 2020 р. приблизно кожен

десятий житель планети був старшим за 65 років, а до 2050 року частка людей цієї вікової групи може зрости до 15,9 %. Перші прояви старіння населення вже впливають на економічне зростання, ринки праці, споживання та державні фінанси. Надалі цей процес може посилити нестачу робочої сили. Оскільки з віком люди зазвичай працюють менше, скорочення населення працездатного віку і збільшення кількості літніх працівників призводять до зменшення середньої кількості відпрацьованих годин на одного робітника. За даними МОП, у світі середня тривалість робочого тижня складає 43,8 години без урахування самозайнятих, тоді як у країнах Євросоюзу даний показник складає 37,5 години [13]. Інтенсивність праці, тобто кількість годин, відпрацьованих за тиждень однією особою певної вікової групи, зазвичай починає знижуватися з наближенням до офіційного пенсійного віку.

Таблиця 2.1

Як впливає старіння населення на зміну годин
робочого часу одного працівника [13, с. 48]

Регіон, країна	1997—2023	2024—2050 (прогноз)
<i>За регіонами</i>		
Розвинута Азія	–0,2	–0,4
Північна Америка	–0,1	–0,2
Центральна і Східна Європа	0,0	–0,4
Великий Китай	0,1	–0,4
Західна Європа	–0,3	–0,4
<i>За країнами</i>		
Австралія	–0,2	–0,2
Німеччина	–0,4	–0,4
Іспанія	0,0	–0,8
Японія	–0,4	–0,4
Південна Корея	0,3	–0,7
США	–0,1	–0,2
Велика Британія	–0,1	–0,1
Франція	–0,4	–0,2
Італія	–0,3	–0,7

Сьогоднішні виклики потребують:

- диверсифікації економічних стратегій, з врахуванням розвитку інтернет-економіки;
- концентрація уваги на створенні якісних робочих місць, що включає сферу послуг і не тільки;
- екологічно орієнтованого розвитку, що дозволяє одночасно підтримувати економічне зростання та скорочувати негативний вплив на навколишнє середовище.

Таким чином, майбутній розвиток міжнародної торгівлі пов'язуватиметься зі зменшенням темпів, перебудовою глобальних потоків і необхідністю пристосування до нових соціальних, економічних і екологічних проблем. Для країн, що розвиваються, це означає необхідність перегляду класичних моделей розвитку з наголосом на інноваційність, стійкість і інтеграцію у глобальну вебекономіку.

2.2. Дослідження динаміки міжнародної торгівлі

Упродовж декількох століть міжнародна економіка показувала сталий економічний зріст. Аналіз перетворень в торгівлі щодо ВВП дав змогу виявити ще одну важливу тенденцію.

До 1870 р. загальний обсяг світового експорту складав до 10 % від загального світового виробництва. Нині ж вартість товарів, що експортуються в світі, доходить до 25 %. Це підтверджує той факт, що впродовж останнього сторіччя темпи зростання міжнародної торгівлі навіть перевищували темпи доволі швидкого економічного розвитку [33].

Аналіз показує, що держави істотно різняться за ступенем участі в торгівлі. Наприклад, для економіки Сполучених Штатів Америки торгівля має значно менше значення, ніж для багатьох інших розвинених держав.

Торгівля товарами існує тисячі років, тоді як міжнародна торгівля послугами являється порівняно новим явищем. У низці країн послуги

сьогодні мають велику вагу в міжнародній торгівлі: у Великій Британії вони становлять майже половину сукупного експорту, а на Багамських островах практично весь експорт приходить саме на послуги. Водночас у таких країнах, на кшталт Нігерії, Венесуели, питома вага послуг в сукупному обсязі експорту лишається незначною.

У глобальному масштабі основна частина торговельних операцій усе ще припадає на торгівлю товарами. Але, як засвідчують відповідні дані, питома вага послуг в сукупному світовому експорті упродовж останніх десятиріч поволі зростала.

У табл. 2.2 наведено ключові показники міжнародної торгівлі України на протязі 2020–2025 рр. у млн дол. США. Вони дають змогу простежити основні тенденції, що сформувалися в міжнародній торгівлі України під час аналізованого періоду.

Таблиця 2.2

Показники міжнародної торгівлі України, млн. дол. США

Рік	Експорт	Імпорт	Торговельний дефіцит	Коефіцієнт покриття експортом імпорту
2020	49219,9	54 091,3	-4 878,4	0,91
2021	68089,3	72816,8	-4 727,5	0,94
2022	44148,8	55 273,5	-11 124,7	0,80
2023	36186,2	63562,4	-27 376,2	0,57
2024	41733,1	70751,2	-29 018,1	0,59
За 9 міс. 2025	29572,1	60191,0	-30618,9	0,49

Примітка: розраховано за статистичними даними [20].

Аналіз даних табл. 2.2 та рис. 2.1 свідчить про поступове збільшення розриву між експортом та імпортом на користь останнього. У 2025 році імпорт перевищив експорт на 30,619 млрд дол. США, та дана тенденція зберігає ознаки подальшого посилення. Така ситуація викликає занепокоєння та потребує глибшого дослідження. Дані табл. 1 демонструють, що обсяги експорту й імпорту України впродовж 2020 р. – 9 місяців 2025 р. суттєво коливалися. Найвищий обсяг експорту було зафіксовано в 2021 р. – 68,1 млрд

дол. США. В 2022 р. показник раптово зменшився до 44,1 млрд дол. США, що викликано повномасштабним вторгненням РФ.

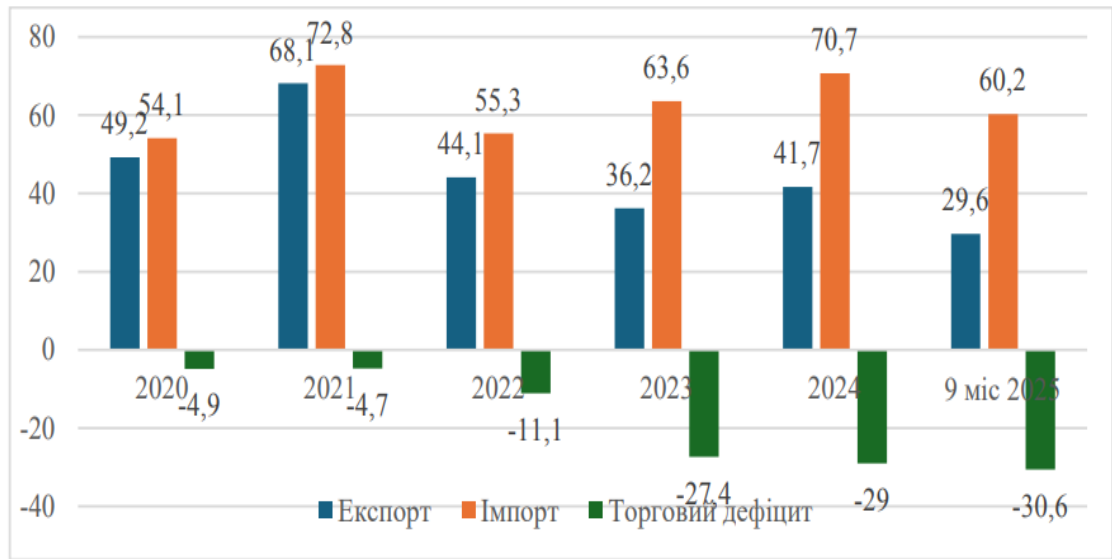

Рисунок 2.1. Зовнішня торгівля України млрд. дол. США

Примітка: побудовано за даними [20].

У 2023 році експорт продовжив знижуватися і становив 36,2 млрд дол. США, а вже в 2024 році відбулося часткове відновлення до 41,7 млрд дол. США. За прогнозом, в 2026 році очікується сповільнення зростання та стабілізація експорту в межах 38–40 млрд дол. США. Торговельний дефіцит України істотно зріс після 2021 року [19].

У 2024 році світова торгівля сягнула рекордного рівня – 33 трлн дол., збільшившись на 3,7%, або на \$1,2 трлн, порівняно з попереднім роком. Такі дані наведені у звіті Конференції ООН з торгівлі й розвитку (UNCTAD). Основним драйвером зростання став сектор послуг: він додав 9%, або 700 млрд дол., що складає біля 60% загального приросту. Торгівля товарами також зросла, але помірніше – на 2%, або 500 млрд дол. Країни, що розвиваються, продемонстрували кращу динаміку, ніж розвинені економіки: їхній експорт та імпорт збільшилися на 4%. Натомість у розвинених країнах зафіксували спад на 2%. Водночас торговельні дисбаланси посилюються. Дефіцит США в торгівлі з Китаєм склав 355 млрд дол., з ЄС – 241 млрд дол., а профіцит Китаю сягнув найвищого рівня з 2022

року. Станом на початок 2025 р. світова торгівля залишалася стабільною, однак UNCTAD попереджає про можливі ризики через геоекономічну напругу, протекціонізм і торговельні конфлікти. У звіті також зазначається, що дві третини світової торгівлі здійснюються без тарифів. Водночас їхнє підвищення може створити загрози для експорту, особливо для країн, які розвиваються [15].

Загалом у 2024 році торгівля послугами суттєво випереджала торгівлю товарами, хоч це певною мірою обґрунтовувалося інфляційним зростанням цін на послуги. Торгівля товарами та торгівля послугами в другій половині 2024 р. показали позитивну динаміку на світовому рівні, а в кінці року прогнозувалося подальше зростання, зокрема через випереджальне завантаження поставок в передчутті потенційних змін в торговельній політиці США. Передбачалося, що торгівля послугами завершить рік із позитивним результатом, однак її стрімке зростання, характерне для січня 2024 р., у липні істотно сповільнилося.

Держави, які перебувають у більш сильній залежності від потенційних змін в торгівлі США, скоріш за все характеризуються високими значеннями сальдо торгівлі з даною країною і більш високими тарифними бар'єрами. Якщо орієнтуватися на показники торгівлі товарами за 2023 р., до таких країн належать ЄС (205 млрд дол.), Індія (45 млрд дол.) та В'єтнам (105 млрд дол.).

Інші країни з позитивним торговельним балансом, зокрема Японія (70 млрд дол.), Канада (70 млрд дол.), Мексика (150 млрд дол.) та Корея (50 млрд дол.) – можуть зіштовхнутися з ризиками, навіть попри наявність відносно нижчих тарифів на імпорт до США або чинних торговельних угод із цією країною. Додатковим чинником ускладнення для світової торгівлі є невизначеність щодо подальшої динаміки курсу долара США і потенційних змін у макроекономічній політиці США.

В Європі, яка є одним з головних суб'єктів міжнародної торгівлі, доходи від експорту товарів у євро з країн єврозони в першому кварталі 2024 року були на 3 % нижчими, ніж за аналогічний період попереднього року,

попри те, що інфляція машинально збільшувала номінальні доходи. Зокрема, 12 найбільших експортерів цього регіону зафіксували зниження експортних надходжень у зазначений період. У Великій Британії доходи від експорту у фунтах стерлінгів також зменшилися на 4 %. Загалом це свідчить про слабкий попит зі сторони головних торговельних партнерів.

На противагу цьому, саме стале зростання, зафіксоване в країнах, що розвиваються, в Східній і Південно-Східній Азії, зробило найбільший вклад в збільшення експорту товарів на початку 2024 року. А саме, доходи від товарного експорту в доларовому вираженні з боку найбільшої у світі економіки-експортера продемонстрували стабільну позитивну динаміку: китайський експорт зріс на 7–9 % до середини 2024 року, головним чином завдяки збільшенню постачання автомобілів і напівпровідників.

Водночас існують два ключові чинники, які дозволяють припустити, що така висока динаміка зростання експорту може не зберегтися у 2027 році. Перший пов'язаний із випереджальними замовленнями з Китаю та ризиками подальшого загострення торговельних суперечностей. Другий стосується ймовірності економічного уповільнення у Сполучених Штатах та в глобальній економіці загалом.

Щодо випереджальних замовлень з Китаю, окремі аналітики наголошують, що саме цей чинник відіграв важливу роль у неочікувано сильних результатах китайського експорту в першій половині 2024 року. Причиною стало те, що економічні агенти очікували запровадження нових торговельних обмежень щодо провідного світового експортера промислової продукції, які мали набути чинності ще протягом 2024 року.

Торгівля послугами продовжує залишатися більш динамічною. Відповідно до попередніх тенденцій, перспективи розвитку торгівлі послугами у 2027 році виглядають кращими, ніж перспективи торгівлі товарами. Дані за перший квартал показують, що світовий експорт послуг у доларовому еквіваленті зріс на 9 % у квартальному обчисленні з урахуванням сезонних коливань.

Попередні показники за перший квартал 2024 року свідчать про те, що експорт послуг в Азії та Океанії, Північній Америці й Європі зростав темпами 8–10 % у квартальному вимірі з урахуванням сезонності. У Латинській Америці та країнах Карибського басейну зростання досягло 19 %, що значною мірою було забезпечене високою результативністю міжнародних транспортних послуг у Мексиці.

Статистичні дані ЮНКТАД щодо торгівлі послугами, починаючи з другого кварталу, свідчать про подальше, хоча й дещо повільніше, зростання – у межах 2–5 % у квартальному розрахунку з урахуванням сезонних факторів. За підсумками року річне зростання доходів від експорту послуг прогнозується на рівні майже 6 %, тоді як аналогічний показник для товарної торгівлі очікується на рівні трохи більше 2 %.

Помітне відновлення доходів у транспортному секторі прогнозується протягом 2027 року у зв'язку з істотним зростанням цін, особливо на контейнерні перевезення. Насамперед це зумовлено підвищенням попиту та порушенням звичних маршрутів у Червоному морі.

Окрім проблем у Червоному морі, затримки в роботі Панамського каналу на початку 2024 року також стали одним із факторів зростання транспортних тарифів.

У 2024 році спостерігалось активне відновлення міжнародного туризму. У період із січня по липень 2024 року було зареєстровано 790 мільйонів міжнародних туристичних прибуттів, що на 11 % більше, ніж у 2023 році, хоча цей показник все ще був на 4 % нижчим за рекордний рівень 2019 року. Найбільший внесок у це зростання зробили Європа, а також ринки Азії й Тихоокеанського регіону, що пояснюється високим попитом і відкриттям низки країн. Індекс туристичної впевненості ООН у вересні 2024 року становив 120 пунктів, що свідчить про позитивні очікування, хоча це й нижче за рівень травня–серпня, коли показник досягав 130 пунктів. Загалом у 2024 році кількість міжнародних прибуттів майже досягло рекордного рівня 2019 року.

Із 63 країн, щодо яких доступні відповідні дані, 47 уже відновили рівень доходів від міжнародного туризму, зафіксований до пандемії, у першій половині 2024 року. У багатьох країнах доходи в місцевих валютах і поточних цінах зросли двозначними темпами порівняно з 2019 роком.

Комерційні послуги також демонстрували стабільну позитивну динаміку у 2024 році, слідуючи загальній тенденції зростання торгівлі послугами. До цього сектору належать бізнес-послуги, телекомунікаційні та комп'ютерні послуги, операції з інтелектуальною власністю, страхові й фінансові послуги, будівництво, а також особисті, культурні та рекреаційні послуги. Найвищі темпи зростання у цьому секторі демонструють телекомунікаційні, комп'ютерні та фінансові послуги. У 2023 році торгівля послугами у світовому масштабі зросла на 9 %. У Латинській Америці та Карибському басейні приріст становив 13 %, а в африканських країнах, щодо яких є доступні дані, — 11 %. Саме ці регіони стали найдинамічнішими за темпами зростання.

Очікується, що у 2024 році сектор послуг і надалі залишатиметься головним рушієм розвитку світової торгівлі, забезпечуючи стабільне відновлення економічної активності після пандемії.

У 2023 році торгівля послугами загалом зростала в більшості регіонів світу, за винятком окремих випадків, зокрема Сполучених Штатів, де експорт комерційних послуг фактично перебував у стані стагнації. Водночас у більшості інших провідних регіонів світу спостерігалось зростання на рівні 7–9 %. Відновлення туристичної галузі продовжувалося високими темпами, а доходи від міжнародного туризму зросли на 35 % у річному вимірі. Це ще раз підкреслює збереження стійкого попиту на подорожі у постпандемічний період.

Транспортний сектор, своєю чергою, зазнав скорочення на 8 %, що відображало різке, але тимчасове падіння ставок на перевезення, які згодом повернулися до рівнів, характерних для допандемічного періоду.

Інші комерційні послуги, включаючи ті, що пов'язані з товарами, зростали відповідно до загального тренду розвитку торгівлі послугами.

Комерційні послуги забезпечили 57 % загального обсягу торгівлі послугами, залишаючись її найважливішим сегментом.

На транспорт і туризм припадало по 20 % загального обсягу торгівлі послугами. Послуги, пов'язані з товарами, займали останнє місце, формуючи лише 3 % загального обсягу.

Таким чином, у 2023 році зростання торгівлі послугами було передусім зумовлене відновленням туристичної сфери, тоді як транспортний сектор зіткнувся з тимчасовими труднощами. Структура торгівлі послугами свідчить про провідну роль комерційних послуг як головного драйвера зростання, тоді як транспорт і туризм зберігають вагому частку у загальному обсязі міжнародної торгівлі послугами.

Загалом за підсумками 2023 року у світі було реалізовано комерційних послуг на суму 7 913 мільярдів доларів США. Із цього обсягу на країни, що розвиваються, припадало 29,7 % (2 348 мільярдів доларів США), тоді як на розвинені економіки — 70,3 % (5 566 мільярдів доларів США).

Щодо структури експортерів товарів у 2023 році, то частка країн, що розвиваються, становила загалом 44,1 % (10 489 мільярдів доларів США), а частка розвинених економік — 55,9 % (13 295 мільярдів доларів США). За обсягами торгівля товарами перевищувала торгівлю послугами більш ніж утричі.

Крім того, інформаційно-комунікаційні послуги, як і торгівля послугами загалом, здебільшого залишаються сферою домінування розвинених країн. Останні торговельні дані показують, що серед 30 найбільших економік-експортерів послуг у 2023 році кількість країн, що розвиваються та не належать до високодохідних, була невеликою. Це помітно контрастує з торгівлею товарами, де частка таких країн є вищою. У цілому на країни, що розвиваються, припадає менше 30 % світових доходів від експорту послуг, тоді як у товарному експорті цей показник сягає 44 %.

Україна продовжує утримувати суттєве позитивне сальдо в торгівлі з низкою важливих партнерів. Це частково допомагає збалансувати дефіцит у торговельних відносинах із Китаєм та країнами ЄС. У першому півріччі 2025 року найбільший профіцит зафіксовано в торгівлі з Єгиптом – 605 млн доларів США. Далі йдуть Іспанія – 515,3 млн доларів та Республіка Молдова – 448,4 млн доларів. Позитивне сальдо також спостерігається у торгівлі з Нідерландами – 357,6 млн доларів, Алжиром – 276,6 млн доларів і Ліваном – 243,8 млн доларів. Високі показники Україна має також у відносинах з Іраком, Лівією, Саудівською Аравією та Казахстаном. За словами засновника Experts Club, економіста Максима Уракіна, позитивне торговельне сальдо демонструє здатність України залишатися конкурентною на зовнішніх ринках, насамперед у сегментах аграрної продукції та металургії. Водночас ці напрями залишаються чутливими до світових цін, політичних рішень і змін ринкової кон'юнктури. Уракін наголошує, що стабільна торгівля з країнами Близького Сходу та Північної Африки має стратегічне значення для України. Зокрема, Єгипет, Іспанія та країни арабського світу залишаються важливими імпортерами української аграрної продукції [16].

Показник торгівлі як частка ВВП дозволяє краще зрозуміти рівень глобальної інтеграції, оскільки охоплює всі зовнішні вхідні та вихідні операції країни.

Після різкого падіння на 28,8% у 2022 році українська економіка перейшла до поступового відновлення, однак динаміка зростання почала слабшати. У 2023 році реальний ВВП зріс на 5,5%, у 2024 році — на 2,9%, а у 2025 році — на 1,8%. Уповільнення темпів значною мірою пов'язують із наслідками російських атак на енергетичну інфраструктуру та іншими викликами, спричиненими війною. У першому кварталі 2026 року реальний ВВП України вперше за три роки продемонстрував спад: за уточненими даними, він скоротився на 0,5% у річному вимірі та на 0,7% порівняно з попереднім кварталом із урахуванням сезонного коригування.

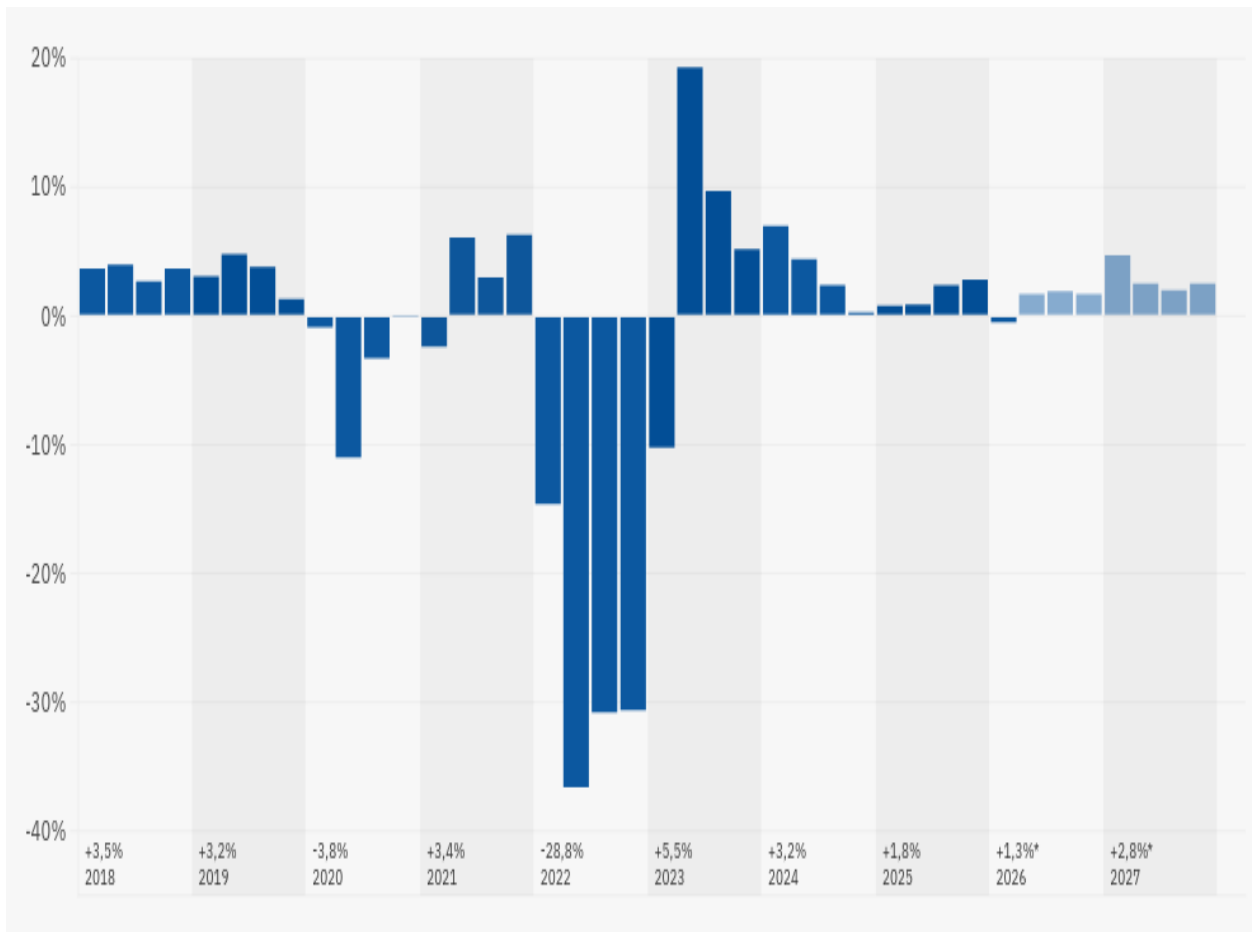

Рисунок 2.2. Динаміка ВВП: фактична та прогноз НБУ, поквартально [17].

Основною причиною зниження стала енергетична криза, спричинена російськими обстрілами об'єктів енергетики [17].

Щодо прогнозів ЮНКТАД на 2027 рік, то помірний рівень глобальної інфляції, стабільні очікування щодо економічного зростання та покращення ділової активності свідчать про ймовірне збереження позитивної динаміки в міжнародній торгівлі на початку 2027 року. Водночас ця тенденція, найімовірніше, зіткнеться з низкою серйозних викликів. Потенційні зміни у торговельній політиці США та активніше використання промислової політики в багатьох країнах можуть негативно позначитися на темпах зростання глобальної торгівлі. Крім того, ризик поновлення та розширення торговельних воєн, а також тривалі геополітичні напруження формують значну невизначеність щодо перспектив світової торгівлі у 2027 році.

Серед факторів, які роблять прогнози щодо глобальної торгівлі у 2027 році особливо невизначеними, можна виділити такі:

1. Зміна орієнтирів торговельної політики США.

Очікується, що Сполучені Штати перейдуть до більш протекціоністської моделі торговельної політики. У цих умовах нові тарифи можуть стосуватися не лише окремих товарів, а й бути застосованими ширше. Крім того, вони можуть бути спрямовані не лише проти геополітичних опонентів, а й проти ключових торговельних партнерів, особливо тих, які мають вищі тарифи та значні профіцити у торгівлі зі США. Навіть незначне підвищення американських тарифів може суттєво вплинути на глобальну торговельну динаміку, зважаючи на роль США як одного з найбільших споживчих ринків світу та глибоку взаємопов'язаність транснаціональних ланцюгів створення вартості.

2. Ланцюгові ефекти торговельних обмежень.

Односторонні та надмірно жорсткі торговельні обмеження часто провокують дзеркальні заходи у відповідь, формуючи цикл ескалації торговельних бар'єрів, який згодом може втягувати і треті країни. Крім того, тарифи, застосовані до окремих сегментів глобальних виробничих ланцюгів, нерідко мають мультиплікативний ефект, впливаючи не лише на цільові країни чи галузі, а й на весь виробничий ланцюг загалом. Навіть за відсутності реального підвищення тарифів сама загроза їх запровадження та ризик відповідних дій створюють менш передбачуване середовище для світової торгівлі, що може негативно позначитися не лише на міжнародному обміні товарами та послугами, а й на інвестиціях та загальному економічному зростанні.

3. Посилення субсидування та торговельних обмежень.

Пріоритет захисту національних інтересів і нагальна потреба виконання кліматичних зобов'язань, імовірно, продовжать визначати зміни в промисловій і торговельній політиці у 2027 році. Очікується, що подальше посилення торговельних обмежень і впровадження орієнтованих на внутрішній ринок промислових стратегій, спрямованих на підтримку сталого

та екологічно чистого виробництва, негативно впливатимуть на темпи розвитку міжнародної торгівлі, особливо у стратегічно важливих секторах.

4. Вплив долара США на глобальну торгівлю.

Геополітичні напруження та зміни в політиці США, ймовірно, сприятимуть зміцненню долара. Проте можливе зниження процентних ставок у 2027 році, навпаки, може послабити його позиції. Оскільки більшість міжнародних товарних операцій і транзакцій оцінюється саме в доларах США, його курс має визначальне значення для світової торгівлі. Отже, невизначеність щодо майбутньої вартості долара автоматично породжує невизначеність і в глобальній торговельній системі.

5. Зниження транспортних витрат.

У другій половині 2024 року спостерігалось зниження попиту на контейнерні перевезення, що відобразилося у суттєвому падінні Індексу фрахту контейнерів Шанхая. Хоча такі індикатори вказують на зменшення витрат на перевезення, водночас вони свідчать і про послаблення глобального попиту як на проміжні, так і на готові промислові товари.

Попри загалом позитивні прогнози щодо зростання світового експорту, регіональні тенденції залишаються нерівномірними. Хоча доходи від світової торгівлі продовжують збільшуватися, імовірно, вони все ж не перевищать рекордний рівень 2022 року. Основними причинами цього є стагнація або скорочення експорту в більшості розвинених країн у реальному вимірі, а також падіння цін на ключові товари міжнародної торгівлі.

2.3. Оцінка трансформацій торговельної політики

Глобальна економічна система перебуває у стані безперервного впливу різноманітних змін і перетворень, що водночас породжують як нові виклики, так і додаткові можливості для держав і міжнародних інституцій. Одним із ключових компонентів світової економіки є зовнішня торгівля, яка відіграє визначальну роль у забезпеченні економічного зростання, розвитку та

взаємодії між країнами. Водночас сучасний світ стикається з посиленням глобальних проблем і кризових ситуацій, серед яких політичні конфлікти, природні катастрофи, пандемії та економічні потрясіння. Усі ці чинники істотно впливають на рівень взаємозалежності держав і змушують їх переглядати власну торговельну політику.

Зміни у торговельній політиці безпосередньо відображаються на обсягах міжнародної торгівлі. Застосування протекціоністських інструментів, таких як тарифи та квоти, зазвичай призводить до скорочення імпорту й експорту між країнами. Натомість укладення угод про вільну торгівлю сприяє зростанню торговельних потоків завдяки зменшенню або повному усуненню бар'єрів у торгівлі.

Політичні та економічні союзи, а також процеси їх створення чи розпаду, можуть істотно впливати на характер і динаміку міжнародної торгівлі. Наприклад, вихід Великобританії з Європейського Союзу (Brexit) призвів до значних змін як у структурі, так і в обсягах торгівлі. Подібні трансформації часто супроводжуються перенаправленням торговельних потоків, коли співпраця зміщується від більш витратних партнерів до менш витратних.

Зокрема, після виходу Сполучених Штатів із Транстихоокеанського партнерства у 2017 році інші 11 країн сформували Всеосяжну та прогресивну угоду про Транстихоокеанське партнерство (СРТПР). У результаті цього торговельні обсяги між державами-учасницями зросли завдяки зниженню тарифів і покращенню доступу до ринків один одного.

Зміни торговельної політики у різні періоди демонструють такі приклади:

- 1973 – нафтова криза – запровадження ембарго країнами ОПЕК – посилення політичної напруги на Близькому Сході – різке падіння глобальних обсягів торгівлі;

- 1991 – розпад СРСР – формування нових торговельних політик у пострадянських країнах – політична та економічна трансформація колишніх

радянських держав – нестабільний вплив із початковим спадом і подальшим відновленням;

- 1994 – створення Світової організації торгівлі (СОТ) – запровадження глобальних правил торгівлі – приєднання до СОТ великих економік – збільшення світових обсягів торгівлі;

- 2016 – вихід США з Транстихоокеанського партнерства – відмова від ТТП – зміна торговельного курсу США новою адміністрацією – зниження потенційного зростання обсягів торгівлі;

- 2018 – торговельна війна між США та Китаєм – підвищення мит на широкий спектр товарів – загострення відносин між США та Китаєм – зменшення двостороннього товарообігу;

- 2021 – завершення Brexit – укладення торговельної угоди між Великобританією та ЄС – вихід Великобританії з ЄС – початкове скорочення обсягів торгівлі через невизначеність із подальшим поступовим відновленням.

Війна в Україні та запровадження санкцій проти російської федерації активізували дискусії щодо економічних наслідків переходу від моделі відкритої торгівлі, заснованої на взаємній вигоді, до геополітично зумовлених підходів, що обмежують взаємозалежність. За прогнозами, можливе розділення глобальної торговельної системи на два блоки – орієнтований на США та орієнтований на Китай – може призвести до зниження світового добробуту приблизно на 5% до 2040 року. Найбільших втрат, понад 10%, можуть зазнати регіони з низьким рівнем доходу, які нині отримують найбільші вигоди від технологічних ефектів міжнародної торгівлі.

Починаючи з другої половини 2022 року, спостерігаються суттєві зрушення у напрямі більш політично узгоджених торговельних зв'язків. Це підтверджує те, що двостороння торгівля дедалі більше орієнтується на країни зі схожими геополітичними позиціями – явище, відоме як «friend-shoring». В другій половині 2023 р. ця тенденція стабілізувалася. Також

світова торгівля стала зосереджуватися навколо ключових партнерів, хоча у 2024 році почали з'являтися ознаки зміни цієї динаміки [34].

Геоелектронічні чинники продовжують відігравати вагомий роль у формуванні основних тенденцій двосторонньої торгівлі. Вони впливають не лише на взаємодію між провідними економіками світу, а й на їхні торговельні відносини з іншими країнами. Важливим фактором також є постійна трансформація глобальних ланцюгів доданої вартості.

Протягом останніх десятиліть спостерігається не тільки зростання обсягів міжнародної торгівлі, а й збільшення кількості преференційних торговельних угод, через які здійснюється значна частина обмінів. Преференційна торгова угода передбачає зниження тарифів між країнами-учасницями щодо окремих товарів.

Останнім часом особливо поширеним стало укладення поглиблених двосторонніх преференційних угод між країнами, які можуть бути географічно віддаленими, але мають подібні економічні та політичні інтереси. За статистикою СОТ, значно зросла кількість угод між розвиненими та країнами, що розвиваються – так званих угод типу «Північ – Південь». Вони становлять близько 50% від загальної кількості, тоді як угоди «Південь – Південь» – 40%, а «Північ – Північ» – лише 10%.

Ця тенденція пояснюється зростанням фрагментації у світовій економіці, а також прагненням країн, що розвиваються, отримати доступ до передових технологій через співпрацю з розвиненими державами. У ХХІ столітті формується нове покоління преференційних торговельних угод, які включають зобов'язання, що виходять за межі традиційних домовленостей. З одного боку, це передбачає спрощення митних процедур, а з іншого – впровадження інституційних і законодавчих реформ у національних економіках. Такі зміни охоплюють сфери інвестицій, послуг, конкуренції, захисту прав інтелектуальної власності, умов праці та екологічних стандартів.

Опоненти регіональних торговельних угод (RTA), зокрема Дж. Бхагваті та П. Леві, висловлюють альтернативну позицію. Вони вважають, що регіональна інтеграція може послаблювати стимули до глобальної лібералізації торгівлі, оскільки зменшується залежність країн від експорту.

Преференційне зниження тарифів може призводити до переорієнтації торговельних потоків на постачальників із країн-учасниць RTA, навіть якщо вони менш ефективні порівняно з постачальниками з третіх країн, які не мають доступу до відповідних преференцій. Крім того, специфічні правила визначення походження товарів, характерні для угод про вільну торгівлю (але не для митних союзів), можуть створювати складні й приховані бар'єри у торгівлі та виступати формою непрямой дискримінації. У результаті такі угоди можуть стимулювати зацікавленість у збереженні двосторонніх переваг без розширення лібералізації на інші країни.

Окрім того достатня різноманітність RTA з різними контрагентами, правилами походження товарів та правовими режимами створює великі транзакційні витрати для дрібних учасників торгівлі, які здатні покрити переважно великі транснаціональні корпорації. Двосторонні торгові договори зазвичай не забезпечують рівнозначних вигод для всіх сторін, оскільки їхні умови часто формуються на користь більш потужного партнера – такого як США або Європейський Союз – і меншою мірою враховують інтереси слабшої сторони, якою переважно є країна, що розвивається. Остання, як правило, має обмежений вплив на фінальні результати переговорного процесу [35].

Незважаючи на таку асиметричність, країни-члени СОТ на сьогодні явно демонструють перевагу регіональним торговельним угодам (RTA). Причини такого вибору є комплексними і часто поєднують економічні інтереси з ширшими соціально-політичними цілями. Зокрема, торговельні преференції можуть використовуватися як інструмент для досягнення політичної підтримки в інших сферах (наприклад, у боротьбі з тероризмом), сприяти стабілізації держав через економічний і соціальний розвиток або

служувати етапом підготовки до вступу в інтеграційні об'єднання, такі як Європейський Союз.

Регіональні торговельні угоди історично існували паралельно з багатосторонньою торговельною системою. Проте з початку 1990-х років спостерігається помітне зростання кількості таких угод, що набувають чинності. Якщо в період дії ГАТТ щорічно в середньому реєструвалося близько трьох зон вільної торгівлі, то після 1995 року цей показник зріс приблизно до 25 угод на рік.

Серед країн, які активно укладають угоди про вільну торгівлю зі своїми партнерами, можна виокремити держави Європейської асоціації вільної торгівлі (EFTA) – Ісландію, Ліхтенштейн, Норвегію та Швейцарію (35 угод), а також Чилі (31 угода) та Сінгапур (27 угод).

Проблеми у формуванні торговельної політики стали особливо помітними починаючи із середини 2010-х років. Це проявилось, зокрема, у невдалих спробах просування як багатосторонніх, так і регіональних ініціатив, таких як Угода про торгівлю послугами (TISA) і Трансатлантичне торговельно-інвестиційне партнерство (TTIP), а також у припиненні економічної інтеграції між ЄС і Великобританією. Замість подальшого розвитку співробітництва провідні економіки світу почали дедалі частіше застосовувати односторонні торговельні інструменти. Торговельні суперечності, що загострилися у 2018 році між найбільшими економіками світу, спричинили взаємне підвищення імпорتنих тарифів. У результаті США встановили середню ставку мита на китайський імпорт на рівні 19,3%, тоді як Китай підвищив мита на американські товари до 21,1%. Односторонні заходи торговельної політики, зокрема кількісні обмеження (такі як заборони на імпорт або обмеження експорту) та технічні стандарти, спричинили зростання кількості торговельних суперечок, які порушуються членами СОТ у різних її органах. Аналіз діяльності комітетів СОТ свідчить про чітку тенденцію до збільшення кількості таких звернень [36].

Частина цих суперечок пов'язана із заходами, запровадженими в умовах глобальної економічної нестабільності, що посилилася внаслідок пандемії COVID-19, війни в Україні та продовольчої кризи. З початку пандемії члени та спостерігачі СOT запровадили 443 заходи, пов'язані з COVID-19, з яких приблизно 44% мали обмежувальний торговельний характер.

Станом на середину жовтня 2022 року близько 79% таких обмежень було скасовано, однак їх загальне торговельне покриття залишалося значним – на рівні 134,6 млрд доларів США. Паралельно, у зв'язку з війною в Україні та кризою продовольчої безпеки, країни дедалі частіше вводять нові обмеження. Із 96 заходів, що обмежують експорт продовольства, кормів і добрив, запроваджених із кінця лютого 2022 року, 68 залишалися чинними станом на кінець лютого 2023 року, охоплюючи приблизно 85 млрд доларів США торгівлі.

Торговельне протистояння між Китаєм і США – двома провідними економіками світу – призвело до зміни структури їхньої торгівлі. Запровадження імпорتنих тарифів сприяло переорієнтації постачань США з Китаю на інших торговельних партнерів, особливо у високотехнологічних галузях. Емпіричний аналіз щомісячних даних за період із січня 2016 року до грудня 2022 року підтверджує уповільнення темпів торгівлі між цими країнами.

Хоча обсяги двосторонньої торгівлі товарами останнім часом досягли рекордних значень, після липня 2018 року їхнє зростання відбувалося значно повільніше, ніж торгівля кожної з цих економік з іншими партнерами.

У ширшому контексті помітні риси переорієнтації глобальної торгівлі відповідно до геополітичних ліній, що свідчить про поширення концепції «friend-shoring». Дослідження показують, що після початку війни в Україні світова торгівля стала більш чутливою до геополітичної дистанції, яка визначається, зокрема, відмінностями в голосуванні країн у Генеральній Асамблеї ООН. Унаслідок цього товарообіг між умовними геополітичними

блоками збільшувався на 4–6% повільніше, ніж внутрішня торгівля цих блоків [37].

Після тривалого періоду нестабільності в міжнародних економічних відносинах формується новий підхід до торговельної політики – так звана багатоцільова торгова політика. Вона ґрунтується на різних концепціях глобалізації, які акцентують увагу на різних цінностях, і вже не обмежується лише досягненням ефективного міжнародного поділу праці через лібералізацію торгівлі. Натомість цей підхід передбачає реалізацію ширшого спектра політичних цілей, таких як захист трудових прав, зменшення соціальної нерівності, забезпечення стійкості ланцюгів постачання, гарантування національної безпеки та боротьба зі зміною клімату.

Багатоцільова торгова політика набуває дедалі більшого значення і в діяльності Світової організації торгівлі. Зокрема, угода про субсидії у сфері рибальства стала першою угодою СОТ, спрямованою насамперед на досягнення цілей сталого розвитку. Крім того, на тлі глобальних порушень у ланцюгах постачання та зростання цін на продовольство й енергоносії питання продовольчої безпеки значно посилило свою вагу в порядку денному СОТ.

Щорічний звіт Генерального директора СОТ щодо розвитку світової торгівлі фіксує суттєве зростання кількості торговельних обмежень, запроваджених країнами-членами у період із середини жовтня 2023 року до середини жовтня 2024 року, порівняно з попереднім моніторинговим звітом, опублікованим у листопаді 2023 року.

У документі також зазначається, що протягом звітного періоду низка країн оголосила та реалізувала торговельні й пов'язані з торгівлею заходи, мотивуючи їх міркуваннями національної безпеки. За оцінками Секретаріату СОТ, загальне охоплення торгівлі такими заходами залишається відносно обмеженим і становить близько 79,6 млрд доларів США, або приблизно 0,2% світового товарообігу. Водночас уряди запроваджують численні програми

підтримки, пов'язані з кліматичною політикою, екологічними ініціативами та переходом до низьковуглецевої, більш ефективної й сталої економіки.

У 2025 році Європейська комісія фактично перейшла до нового підходу у сфері торговельного захисту. Боротьба з глобальними надлишковими виробничими потужностями, насамперед китайськими, стала офіційною складовою політики економічної безпеки Європейського Союзу. Одним із ключових маркерів змін у світовій торговельній системі стала металургійна галузь. Після того як у 2018 році США запровадили мита на сталь та алюміній, пояснюючи це міркуваннями національної безпеки, глобальний ринок сталі фактично перейшов у режим постійного торговельного протекціонізму. У відповідь Європейський Союз запровадив спеціальні захисні заходи щодо імпорту сталі. Нині вони охоплюють 26 категорій сталевих продукції, працюють на основі тарифних квот і передбачають 25% мита на імпорт, що перевищує встановлені ліміти [38].

Водночас події 2025–2026 років свідчать, що ЄС уже не сприймає ці обмеження як тимчасовий інструмент. Навпаки, Європейська комісія запропонувала нову, значно жорсткішу модель захисту сталевих ринку. Особливо важливим є те, що Європейський Союз фактично визнав: нова система може не повністю відповідати його тарифним зобов'язанням у межах СОТ.

Висновки до розділу 2

Розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобальних економічних дисбалансів формується під впливом комплексу економічних, політичних, соціальних та екологічних чинників. Ключовими рушіями цього процесу виступають глобалізація, цифровізація, структурні зміни світової економіки та фінансова інтеграція. Нерівномірний розподіл вигод від глобалізації між розвиненими країнами та державами, що розвиваються, загострює існуючі дисбаланси у світовій торгівлі.

Частка країн, що розвиваються, у світовій торгівлі послугами залишається нижчою за 30%, тоді як у торгівлі товарами вона досягає приблизно 44%. Посилення протекціоністських заходів з боку провідних економік – США, ЄС, Канади та Туреччини – у відповідь на зростаючу конкуренцію, насамперед з боку Китаю, призводить до трансформації глобальних торговельних потоків. Нові бар'єри обмежують імпорт і ускладнюють міжнародну кооперацію.

Водночас зростає роль сектору послуг у міжнародній торгівлі. У 2024 році експорт комерційних послуг скоротився на 9%, тоді як експорт товарів знизився лише на 2%. Основними драйверами розвитку залишаються туризм, транспорт і цифрові послуги.

Зміни у геополітичних альянсах також впливають на структуру світової торгівлі.

Формування нових регіональних економічних об'єднань, таких як RCEP, AfCFTA та оновлена NAFTA (USMCA), змінює баланс сил у глобальній економіці.

Технологічний прогрес і автоматизація істотно трансформують структуру зайнятості.

Зменшення частки промислової зайнятості в багатьох країнах, що розвиваються, зумовлює необхідність диверсифікації економіки та розвитку нових секторів, зокрема цифрових і «зелених» технологій.

Ризики для глобальної торгівлі у 2025 році пов'язані з потенційними змінами торговельної політики США, розширенням субсидій і обмежень, валютними коливаннями та геополітичною напруженістю.

Подальший розвиток світової торгівлі залежатиме від балансу між протекціоністськими тенденціями та процесами лібералізації.

Таким чином, у перспективі міжнародна торгівля потребуватиме адаптації до глибоких глобальних трансформацій, що передбачає активне впровадження інновацій, розвиток сектору послуг, модернізацію виробництва та зменшення негативного впливу на довкілля.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сумніви щодо подальшого розвитку глобалізаційних процесів стали невід’ємною частиною публічного дискурсу після потрясіння, спричиненого світовою фінансовою кризою. Обговорення можливого уповільнення або навіть скорочення ролі міжнародної торгівлі у світовій економіці супроводжувалися вказівками на посилення нових індустріальних політик, обмеження зростання глобальних ланцюгів постачання, а також загострення геополітичних суперечностей. Негативні тенденції у сфері торговельної співпраці та підвищена невизначеність, викликана останніми кризовими явищами, можуть і надалі трансформувати структуру глобальної торгівлі. Політики, спрямовані на повернення виробництва в межі національних економік (*reshoring*), здатні призвести до загального зменшення ролі торгівлі у світовій економіці. Водночас інші підходи, такі як перенесення виробництва ближче до ключових ринків (*near-shoring*) або зміцнення співпраці з країнами-партнерами зі схожими цінностями (*friend-shoring*), можуть спричинити поділ глобальної економіки за регіональними та політичними ознаками.

Відповідно до одного з аргументів на підтримку *near-shoring* і *friend-shoring*, виробництво окремих товарів у світі стало надмірно зосередженим. З одного боку, концентрація виробництва у галузях із вираженим ефектом масштабу дозволяє знижувати витрати та кінцеві ціни для споживачів. З іншого боку, обмежена кількість постачальників у певних сегментах ускладнює швидке переключення на альтернативні джерела, що підвищує вразливість глобальної економіки, особливо в тих секторах, де розширення виробництва потребує значного часу.

За оцінками експертів СОТ, частка товарів, що експортуються в середньому лише чотирма економіками – так званих «вузьких місць»

(bottleneck products), – зросла з 14% до 20% від загального обсягу торгівлі у період із 2000 по 2021 рік. Водночас їхня частка у вартості світової торгівлі збільшилася більш ніж удвічі – з 9% до 19%. Найбільшим джерелом таких потенційних «вузьких місць» залишається Китай, який забезпечує понад 36% відповідних товарів, хоча це і менше порівняно з піковими близько 40% у 2017 році. Друге місце займають Сполучені Штати, частка яких становить лише 6%.

У галузевому розрізі найбільшу частку у вартості експорту таких товарів становить електротехнічна продукція. Її частка зросла більш ніж удвічі – з 20% у 2000 році до 47% у 2021 році, що було зумовлено насамперед розвитком виробництва мобільних телефонів і напівпровідників. Другою за значенням категорією є паливо, яке займає близько 10%.

Одним із основних аргументів на користь концепції деглобалізації або «повільної глобалізації» (slowbalization) є динаміка міжнародної торгівлі як частки у світовому ВВП, особливо після фінансової кризи 2008–2009 рр. Цей показник широко використовується для оцінки відкритості економіки, оскільки відображає співвідношення вартості експорту та імпорту до загального обсягу виробництва, виміряного через ВВП [36].

Відносна роль глобальної торгівлі зросла з 30,9% у 1990 році до максимуму в 51% у 2008 році. Проте фінансова криза перервала цю стабільну тенденцію, спричинивши падіння майже на 9 відсоткових пунктів у 2009 році. У 2010 році відбулося помітне відновлення, однак у наступні роки частка торгівлі у ВВП поступово скорочувалася. У результаті до 2020 року, після початку пандемії COVID-19, цей показник опинився нижчим, ніж у 2004 році.

Більш детальне дослідження змін частки торгівлі у ВВП для провідних економік світу – Китаю, Європейського Союзу, Японії та США – показує, що глобальна фінансова криза не була визначальним переломним моментом для світової торгівлі. У Китаї цей показник досяг максимуму і почав знижуватися ще до 2009 року. У США пік припав на 2011 рік, у Японії – на 2014 рік, тоді

як Європейський Союз ще не досяг свого максимуму. Отже, збіг глобального піку з фінансовою кризою радше є випадковістю, ніж закономірністю [36].

Попри те, що криза стала важливою віхою в розвитку світової економіки, вона не є єдиною причиною зменшення ролі торгівлі у світовому ВВП. Наукові дослідження вказують на широкий спектр чинників, які сприяли стагнації цього показника.

Серед основних факторів виділяють:

- ✓ перехід економік до домінування сектору послуг як основного джерела доходів;
- ✓ обмеження можливостей для подальшого розширення глобальних ланцюгів створення вартості;
- ✓ зміцнення внутрішньої бази постачальників у Китаї;
- ✓ уповільнення процесів торговельної лібералізації;
- ✓ зниження ефекту від скорочення витрат, пов'язаного з технологічними інноваціями;
- ✓ жорсткіші фінансові умови, що впливають на обсяги прямих іноземних інвестицій і торговельного кредитування;
- ✓ активну державну підтримку національних промислових секторів.

Ці чинники можна умовно поділити на три ключові групи.

Перша група охоплює фактори, що впливають на рівень відкритості окремих секторів і економік. До них належать, зокрема, зниження торговельних витрат завдяки технологічному прогресу або лібералізації, а також місце країни у глобальних ланцюгах створення вартості. Наприклад, економіки, що спеціалізуються на етапі складання продукції, характеризуються високою відкритістю, оскільки змушені імпортувати значну частину проміжних ресурсів. У процесі розвитку такі економіки можуть диверсифікувати виробництво та формувати власні ланцюги постачання, що зменшує залежність від імпорту і формально знижує рівень відкритості.

Друга група факторів пов'язана зі зростанням глобальних ланцюгів створення вартості. Вона відображає трансформації у структурі виробництва, які посилюють вплив змін у відкритості на частку торгівлі у ВВП. Йдеться про можливість розподілу виробничого процесу на окремі етапи, які виконуються різними країнами. Така організація сприяє спеціалізації відповідно до порівняльних переваг і стимулює як внутрішню, так і міжнародну торгівлю. Водночас це призводить до багаторазового обліку проміжної продукції та накопичення витрат на різних етапах виробничого процесу, що посилює вплив змін у торговельних витратах на загальні показники.

Третя група охоплює структурні зміни у світовій економіці, зокрема перерозподіл економічної активності між секторами та регіонами з різним рівнем відкритості. Одним із прикладів є зміщення від виробництва до сфери послуг, яка традиційно є менш відкритою, що веде до зниження частки торгівлі у ВВП. Сюди також належать зміни у співвідношенні ролі різних країн у глобальній економіці. Наприклад, якщо країна підвищує свою інтеграцію у світову торговельну систему і водночас посилює свою економічну вагу, це може сприяти зростанню частки глобальної торгівлі у ВВП.

Отже, вплив глобалізаційних процесів на розвиток економіки має як позитивні, так і негативні аспекти. Вона відкрила нові ринки, сприяла розширенню торгівлі та інвестицій, а також забезпечила активний обмін технологіями та знаннями між країнами. Це, у свою чергу, стимулювало економічне зростання, підвищення продуктивності та створення робочих місць у багатьох регіонах світу. Водночас глобалізація призвела до посилення конкуренції, зростання нерівності доходів і негативних екологічних наслідків у деяких країнах [39].

Як уже зазначалося, наслідки глобалізації для економічного розвитку включають широкий спектр позитивних ефектів: розширення можливостей для торгівлі та інвестицій, вихід на нові ринки та споживачів, підвищення

ефективності виробництва, поширення інновацій і знань, посилення конкурентного середовища, а також створення передумов для довгострокового економічного зростання.

Розширення торговельних і інвестиційних можливостей: глобалізація відкрила перед країнами нові перспективи для здійснення міжнародної торгівлі та інвестування за межами власних кордонів. Це сприяло активізації господарської діяльності та забезпечило вищі темпи економічного зростання.

Доступ до нових ринків і споживачів: глобалізація надала компаніям можливість істотно розширити свою клієнтську базу й вийти на нові ринки збуту, що, своєю чергою, посприяло збільшенню обсягів продажу та зростанню прибутковості.

Підвищення ефективності та продуктивності: глобалізаційні процеси посилили конкурентну боротьбу між підприємствами, а це стимулює впровадження інновацій, удосконалення виробничих процесів і підвищення ефективності діяльності, що в підсумку веде до зростання продуктивності праці.

Поширення сучасних технологій і знань: глобалізація стала важливим чинником транскордонного поширення новітніх технологій, досвіду та знань, даючи країнам змогу переймати успішні практики одна одної та використовувати найкращі світові підходи.

Посилення конкуренції: глобалізація загострила конкуренцію між компаніями, що для споживачів означає зниження цін, покращення якості товарів і послуг, а також розширення вибору на ринку.

Можливості для економічного зростання та розвитку: глобалізація створює значний потенціал для стимулювання економічного піднесення, особливо в країнах, що розвиваються, які змогли залучити іноземний капітал і скористатися перевагами розширення міжнародної торгівлі.

Разом із позитивним впливом на економічний розвиток глобалізація зумовила й низку негативних наслідків. Серед них – скорочення робочих місць і занепад окремих галузей у певних регіонах, посилення майнової

нерівності, культурна уніфікація, погіршення стану довкілля, надмірна залежність від зовнішніх ринків та інвесторів, а також підвищена чутливість до світових економічних криз і спадів.

Втрата робочих місць і занепад окремих галузей у деяких регіонах: глобалізація сприяла перенесенню виробництва та робочих місць у країни з дешевшою робочою силою, що в окремих регіонах стало причиною безробіття та деградації промислової бази.

Поглиблення нерівності доходів: глобалізація посилила розриви в доходах як між різними країнами, так і всередині самих держав, унаслідок чого одні країни, соціальні групи чи окремі особи отримали значно більше вигод, ніж інші.

Культурна уніфікація: глобалізаційні процеси посприяли поширенню переважно західних культурних моделей і цінностей, що в багатьох випадках призвело до стандартизації культурного простору та поступового витіснення традиційних культурних особливостей.

Погіршення екологічної ситуації: глобалізація також мала негативний вплив на довкілля, адже інтенсифікація торгівлі та економічної діяльності сприяла зростанню рівня забруднення, вирубуванню лісів і загостренню кліматичних змін.

Залежність від зовнішніх ринків та інвесторів: глобалізація підвищила залежність багатьох країн від іноземних ринків збуту та зовнішнього капіталу, що може робити їх більш уразливими до зовнішніх шоків, криз і спадів.

Підвищена вразливість до глобальних економічних криз: глобалізація посилила взаємозалежність національних економік, унаслідок чого вони стали більш чутливими до глобальних рецесій, фінансових потрясінь і міжнародних кризових явищ.

Отже, глобалізація беззаперечно мала як позитивний, так і негативний вплив на економічний розвиток. Для того щоб максимально використати її переваги та водночас мінімізувати негативні наслідки, уряди повинні

адаптуватися до нових умов і ефективно використовувати можливості, які відкриває глобалізована економіка.

Існує низка стратегій, які можуть застосовувати як держави, так і бізнес, щоб пристосуватися до умов глобалізованої економіки та скористатися її перевагами. До таких стратегій належать інвестування в освіту та професійну підготовку, диверсифікація економіки й галузей, розвиток інфраструктури, підтримка малого та середнього бізнесу, запровадження екологічних і соціальних стандартів, стимулювання іноземних інвестицій, а також розвиток партнерств, співпраці та мережевої взаємодії.

1. Інвестування в освіту та підготовку кадрів.

Держави та компанії можуть вкладати ресурси в освіту і професійне навчання для підвищення рівня кваліфікації працівників та зміцнення їхньої конкурентоспроможності в умовах глобалізованої економіки. Українські компанії, які сьогодні інвестують в освіту, не лише допомагають розв'язувати стратегічно важливі для країни виклики, а й посилюють власну репутацію в суспільстві. Однією з головних проблем українського ринку праці залишаються так звані структурні прогалини: вакансії є, люди шукають роботу, але між ними часто немає збігу. Причина – нестача необхідних навичок для виконання конкретних завдань. Бізнеси, які зможуть ефективно поєднати працівників із відповідними вакансіями та налагодити підготовку кадрів, одночасно вирішать дві ключові проблеми. По-перше, вони закрийють власну потребу в кваліфікованих фахівцях – через внутрішнє навчання персоналу або інвестиції у зовнішні освітні програми. По-друге, такі компанії зроблять вагомий внесок у розв'язання ширшої суспільної проблеми, адже дефіцит кадрів напряму стримує економічне зростання країни. Отже, інвестиції бізнесу в освіту – це стратегічний крок, який працює і на розвиток окремих компаній, і на майбутнє держави загалом [18].

2. Диверсифікація галузевої структури.

Уряди та підприємства можуть урізноманітнювати структуру економіки і виробництва, щоб зменшити залежність від однієї галузі або одного ринку. Такий підхід дає змогу послабити негативний вплив економічних потрясінь і підвищити стійкість до глобальних змін та кризових тенденцій.

3. Розвиток інфраструктури.

Держава може інвестувати в розвиток інфраструктурних об'єктів, зокрема доріг, портів, аеропортів та інших логістичних вузлів, щоб полегшити торгівлю та підвищити привабливість країни для іноземних інвесторів. Це здатне поліпшити ефективність і конкурентоспроможність місцевих компаній, збільшити обсяги товарообігу та створити додаткові робочі місця.

4. Підтримка малого і середнього підприємництва (МСП).

Державні органи можуть забезпечувати підтримку малим і середнім підприємствам, щоб допомогти їм успішніше конкурувати з великими корпораціями в умовах глобалізованого ринку. Така підтримка може включати полегшення доступу до фінансових ресурсів, розширення доступу до ринків, а також надання освітніх, консультаційних і інформаційних послуг.

5. Запровадження екологічних та соціальних стандартів.

Уряди й бізнес можуть впроваджувати соціальні та екологічні стандарти, що сприятимуть сталому економічному розвитку. Це може передбачати введення екологічних вимог для скорочення забруднення та обсягів відходів, заохочення ощадливого використання природних ресурсів, а також забезпечення належного захисту прав працівників.

6. Стимулювання іноземних інвестицій.

Держави можуть заохочувати надходження іноземного капіталу, пропонуючи різноманітні стимули, наприклад податкові пільги, кредити з низькими відсотковими ставками чи спрощені регуляторні умови. Це може сприяти притоку інвестицій, активізації економіки та створенню нових

робочих місць. Дізнатися більше про залучення іноземних інвестицій у свій регіон можна тут.

7. Розвиток співпраці та мережевої взаємодії.

Держави та підприємства можуть активно взаємодіяти з іншими країнами, компаніями й секторами економіки для обміну знаннями, досвідом і найкращими практиками. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності, виходу на нові ринки та появі нових можливостей для розвитку бізнесу.

У цілому глобалізація мала як позитивний, так і негативний вплив на економічний розвиток у різних регіонах та секторах. Тому урядам і підприємствам необхідно адаптуватися до умов глобалізованої економіки та використовувати її переваги, водночас забезпечуючи збалансований підхід до можливостей і ризиків, які вона створює для економічного розвитку.

Балансування між перевагами й викликами глобалізації є надзвичайно важливим для того, щоб максимально реалізувати її потенціал і одночасно послабити її негативний вплив на суспільство та навколишнє середовище. Досягнення такого балансу потребує комплексного підходу, який охоплюватиме різні аспекти функціонування глобалізованої економіки.

Уряди й бізнес мають діяти на основі цілісної стратегії, що передбачає пріоритет інклюзивного економічного зростання, підтримку інновацій і технологічного прогресу, сприяння сталому розвитку, акцент на міжнародному співробітництві, інвестування в освіту та формування навичок, а також створення ефективної нормативно-правової бази.

Таким чином, у 2026 році глобалізація може набути ще складнішого й менш передбачуваного характеру, оскільки Сполучені Штати можуть дотримуватися більш протекціоністської економічної політики. Запропоноване введення тарифів у розмірі 60% щодо Китаю та до 20% щодо всіх інших торговельних партнерів здатне суттєво змінити наявний стан речей і пришвидшити переорієнтацію глобальних торговельних потоків. Серед основних об'єктів такого впливу називають Європейський Союз,

Мексика, Канаду, Китай і В'єтнам. Навіть часткове впровадження таких мит може дестабілізувати сучасну систему міжнародної торгівлі, особливо якщо враховувати ймовірні заходи у відповідь з боку інших держав.

Потоки прямих іноземних інвестицій у напрямках Захід–Схід, Захід–Захід і Захід–Нейтральні країни базуються на індексі геополітичної близькості, розробленому Європейським центральним банком. Цей індекс враховує чотири показники політичної орієнтації країн: кількість випадків, коли держава підпадала під санкції з боку росії чи Китаю порівняно із санкційною політикою США; частку військового імпорту з росії та Китаю у співвідношенні до США; участь країни в ініціативі «Один пояс, один шлях»; а також результати голосувань в ООН, що відображають позицію держави щодо російського вторгнення в Україну.

Європейський Союз у 2027 році перебуватиме під тиском із різних напрямів. Високі ціни на енергоносії та зростаючий конкурентний тиск з боку Китаю і США створюють серйозні виклики для європейської промисловості, тоді як прогнози економічного зростання коливаються в межах від 0,8% до 1,6%. Торговельний порядок денний США може ще більше загострити цю ситуацію через можливе введення мит проти Європи та перенаправлення дешевшого китайського експорту на європейський ринок. Переглянутий американський підхід до війни в Україні також матиме вплив на систему безпеки в Європі. Водночас фінансові обмеження, зокрема боргове гальмо Німеччини, звужують можливості для маневру європейських урядів. ЄС постане перед непростим вибором: поступки США в питаннях закупівлі скрапленого природного газу та збільшення оборонних витрат можуть і не вберегти від запровадження мит, тоді як підвищення тарифів щодо Китаю може не знайти одностайної підтримки серед держав-членів, зокрема таких, як Німеччина.

У 2027 році біотехнології можуть перетворитися на нову арену геополітичної конкуренції, оскільки дедалі більше держав усвідомлюватимуть їхню стратегічну вагу для економічного розвитку,

національної безпеки та охорони здоров'я населення. У міру посилення цієї тенденції глобальний біотехнологічний простір, імовірно, ставатиме дедалі більш фрагментованим, що вимагатиме від компаній гнучкості в побудові, адаптації та переміщенні своїх ланцюгів створення вартості.

Висновки до розділу 3

Перспективи розвитку міжнародної торгівлі у 2027 році вирізняються неоднозначністю: попри загальне збільшення обсягів торгівлі, світова економіка стикається з новими викликами, серед яких особливе місце займають геополітичні напруження, посилення протекціонізму та запровадження торговельних обмежень.

Глобалізаційні процеси трансформуються, набуваючи нових форм, зокрема через застосування стратегій *reshoring* (повернення виробництва до країни походження), *near-shoring* (переміщення виробництва ближче до ринків збуту) та *friendshoring* (формування виробничих ланцюгів між країнами-партнерами з подібними цінностями). Такі підходи змінюють конфігурацію глобальних ланцюгів постачання та сприяють формуванню більш регіоналізованої моделі торгівлі.

Зростання кількості так званих «вузьких місць» (*bottleneck products*) у міжнародній торгівлі свідчить про те, що певні товари виробляються обмеженою кількістю країн, що підвищує ризики для стабільності глобального ринку. Китай продовжує залишатися ключовим постачальником таких товарів, хоча його частка зменшилася з 40% у 2017 році до 36% у 2021 році.

Частка світової торгівлі у світовому ВВП досягла максимального значення на рівні 51% у 2008 році, проте після глобальної фінансової кризи та пандемії COVID-19 цей показник скоротився. Основними причинами стали активний розвиток сектора послуг, локалізація виробничих процесів та посилення фінансових обмежень.

Торговельна політика дедалі більше набуває протекціоністського характеру, особливо в таких країнах, як США, держави ЄС, Канада та Туреччина. У зв'язку з цим країни, що розвиваються, змушені змінювати свої економічні моделі, зменшуючи залежність від традиційних торговельних партнерів та розширюючи регіональні економічні зв'язки.

Зростає роль країн Глобального Півдня у світовій торгівлі: у період з 2007 по 2023 рік обсяги торгівлі між країнами, що розвиваються, зросли більш ніж удвічі та досягли 5,6 трлн доларів США. Це свідчить про поступову диверсифікацію глобальних торговельних потоків.

До ключових викликів міжнародної торгівлі належать ризики, пов'язані з геополітичними конфліктами, екологічними проблемами та впливом технологічних змін на ринок праці.

Незважаючи на наявність торговельних бар'єрів і політичної нестабільності, міжнародна торгівля демонструє значну стійкість. Дані свідчать про збільшення середньої відстані торговельних потоків, що водночас поєднується з тенденціями до регіоналізації.

Технологічний прогрес і цифровізація відіграють важливу роль у зміцненні міжнародної торгівлі, забезпечуючи автоматизацію процесів, оптимізацію ланцюгів постачання та зниження витрат. Використання блокчейну, штучного інтелекту та цифрових платформ дозволяє адаптувати торговельні механізми до сучасних викликів.

Необхідність стратегічних змін у світовій торгівлі зумовлює потребу адаптації як урядів, так і бізнесу, зокрема шляхом диверсифікації торговельних зв'язків, розвитку стійких ланцюгів постачання та впровадження екологічно безпечних технологій.

Отже, сучасна міжнародна торгівля зазнає глибоких трансформацій під впливом глобалізаційних процесів, технологічного розвитку та політичних чинників. Для забезпечення стабільного економічного зростання державам необхідно активно адаптувати свої торговельні стратегії та ефективно використовувати можливості нової економічної реальності.

ВИСНОВКИ

Міжнародна торгівля виступає одним із визначальних чинників розвитку світової економіки, сприяючи збільшенню обсягів виробництва, розширенню ринків збуту, підвищенню конкурентоспроможності національних економік та інтеграції держав у глобальне господарство. У ході дослідження було проаналізовано сучасні тенденції, основні виклики та перспективи розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації, технологічного прогресу та геополітичної нестабільності.

Глобалізаційні процеси суттєво впливають на формування міжнародної торгівлі, створюючи як нові можливості для економічного розвитку, так і додаткові ризики. Поглиблення міжнародного поділу праці, активний розвиток цифрових технологій, а також зміни у структурі виробництва та споживання визначають нові напрями розвитку світової торгівлі. Водночас глобалізація сприяє виникненню торговельних дисбалансів, загострює конкуренцію між країнами та посилює соціально-економічну нерівність.

Серед основних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі доцільно виокремити:

- посилення процесів регіоналізації – країни дедалі частіше об'єднуються в регіональні торговельні блоки, що дозволяє зменшити залежність від глобальних ланцюгів постачання та зміцнити економічні зв'язки між сусідніми державами;
- зростання ролі сектору послуг у світовій торгівлі – інформаційні технології, фінансові та логістичні послуги стають ключовими рушіями економічного розвитку;
- активна цифровізація та автоматизація торговельних процесів – використання штучного інтелекту, блокчейн-технологій та електронної комерції сприяє прискоренню міжнародної торгівлі та зниженню витрат;

- посилення протекціоністських тенденцій – дедалі більше країн застосовують мита, квоти, антидемпінгові заходи та інші нетарифні обмеження з метою захисту національних виробників;

- зростання впливу геополітичної нестабільності – конфлікти, економічні санкції та торговельні війни суттєво трансформують міжнародні економічні відносини. Останніми роками США, ЄС, Китай та інші провідні економіки активно застосовують торговельні обмеження, що змінює структуру глобальної торгівлі та впливає на конфігурацію ланцюгів постачання.

Аналіз сучасного стану міжнародної торгівлі свідчить про зростання ролі сектору послуг. Очікується, що у 2027 році експорт комерційних послуг зросте приблизно на 6%, тоді як експорт товарів – лише на 2%. Основними напрямками розвитку залишаються інформаційні технології, фінансові та консалтингові послуги, а також туристична сфера. Водночас країни, що розвиваються, мають обмежений доступ до ринків послуг розвинених держав.

Останнім часом спостерігається посилення протекціоністських заходів з боку провідних економік світу. США, ЄС, Канада, Туреччина та інші держави впроваджують нові обмеження на імпорт, що ускладнює доступ експортерів до зовнішніх ринків. Це, у свою чергу, вимагає від держав активної участі у багатосторонніх переговорах та розвитку власного виробничого потенціалу.

У 2027 році міжнародна торгівля зіткнеться з низкою важливих викликів:

- зміна торговельної політики та загострення торговельних конфліктів;
- ризики економічної рецесії у світовій економіці через зниження попиту в провідних економіках, таких як США та ЄС;

- необхідність переходу до екологічно сталих моделей торгівлі відповідно до нових міжнародних стандартів (зокрема, механізму СВАМ у ЄС);

- адаптація до технологічних змін і цифрової трансформації торговельних процесів.

У найближчій перспективі основними напрямками розвитку міжнародної торгівлі будуть:

- 1) диверсифікація торговельних відносин з метою зменшення залежності від окремих ринків;

- 2) розширення цифрової торгівлі та впровадження технологій для автоматизації митних процедур;

- 3) формування «зелених» ланцюгів постачання, спрямованих на зменшення негативного впливу на довкілля;

- 4) посилення ролі регіональних торговельних об'єднань, таких як RCEP, USMCA, ЄС та Африканська континентальна зона вільної торгівлі.

Отже, міжнародна торгівля продовжує відігравати ключову роль у розвитку світової економіки, однак її структура та динаміка суттєво трансформуються під впливом сучасних викликів.

Зміни у глобальних ланцюгах постачання, посилення протекціонізму, розвиток технологій та впровадження екологічних стандартів формують нову модель міжнародної торгівлі.

Ефективна адаптація до цих умов потребує активної державної політики, стратегічного підходу до зовнішньоекономічної діяльності та широкого впровадження інновацій у торговельні процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чуніхіна Т., Корж М., Краснощок В. Міжнародна торгівля в умовах глобальних трансформацій. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 2. С. 30-52. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(133\)02](https://doi.org/10.31617/3.2024(133)02).
2. Лимар В.В., Сафаров У.А. огли Сутність поняття та основні показники міжнародної торгівлі. *Економіка і організація управління*. 2024. (Вересень). С. 29-41. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.2.3> .
3. Smith A. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. *An electronic classics series publication*. 2005. URL: <https://www.rrojasdatabank.info/WealthNations.pdf> (дата звернення: 02.02.2026).
4. Данілова К.І. Спадщина Д. Рікардо у ХХІ столітті: теорія порівняльних переваг крізь призму історико-інституціонального аналізу. URL: https://www.researchgate.net/publication/323760445_Spadsina_D_Rikardo_u_HHI_stolitti_teorija_porivnalnih_perevag_kriz_prizmu_istoriko-institucionalnogo_analizu (дата звернення: 02.02.2026).
5. Gouher A. Krugman trade theory and developing economies. URL: https://www.researchgate.net/publication/319207120_Krugman_Trade_Theory_and_Developing_Economies (дата звернення: 02.02.2026).
6. Mill J.S. Principles of political economy. United Kingdom. John W. Parker. 1848. 450 p.
7. Bosak A., Naychuk-Khrushch. The Heckscher-Ohlin-Samuelson model: theoretical basis and conditions of application. URL: https://www.researchgate.net/publication/366811077_The_Heckscher-OhlinSamuelson_model_theoretical_basis_and_conditions_of_application_Model_Heksera-OlinaSamuelsona_teoreticnij_bazis_i_umovi_zastosuvanna (дата звернення: 02.02.2026).
8. Самуельсон П. Економіка. Львів: Світ, 1993. 495 с.

9. Захарова К. Глобалізація та її наслідки для реалізації соціальної складової цілей сталого розвитку. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. №2 (78). С. 80–88. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-78-80-88> (дата звернення: 02.03.2026).
10. Бут-Гусаїм О. Г. Умови та вплив глобалізаційних перетворень на діяльність бізнес-структур. *Бізнес Інформ*. 2024. № 1. С. 29-45. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-29-45> (дата звернення: 03.03.2026).
11. Смолій Л.В., Осіпова А.А., Костюк В.С. Тенденції трансформації міжнародного бізнесу під впливом глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2021. №31. DOI:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-6> (дата звернення: 04.03.2026).
12. Корнієвський С. Врахування впливу глобалізаційних процесів в ході прийняття стратегічних рішень з регіонального розвитку. *Public administartion aspects*. 2021. № 9 (3). С. 53-63. DOI : <https://doi.org/10.15421/152128> (дата звернення: 05.03.2026).
13. Новікова О., Новак І. Тенденції світового і вітчизняного соціально-демографічного розвитку в контексті впливу на економічне зростання. *Економіка України*. 2026. № 69.02 (771). С.45-58. DOI : https://doi.org/10.15407/eco_no-myukr.2026.02.045 (дата звернення: 06.03.2026).
14. World Population Prospects 2024. *United Nations*. URL : <https://population.un.org/wpp/> (дата звернення: 12.03.2026).
15. Пикало О. Світова торгівля зросла до рекордних \$33 трлн у 2024 році – ООН. *Forbes*. 14 березня 2025. URL : <https://forbes.ua/news/svitova-torgivlya-zroslo-do-rekordnikh-33-trln-u-2024-rotsi-on-14032025-28038> (дата звернення: 16.03.2026).
16. Єгипет, Іспанія та Молдова – лідери серед торговельних партнерів України за позитивним сальдо. *Open for business*. URL : <https://open4business.com.ua/yegypet-ispaniya-ta-moldova-lidery-sered->

- torgovelyh-partneriv-ukrayiny-za-pozytyvnym-saldo/ (дата звернення: 01.04.2026).
17. Самойлюк М.Трекер економіки під час війни. *Центр економічної стратегії*. URL : https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/?gad_source=1&gad_campaignid=22399715949&gbraid=0AAAAACM-mc2fFC3ReYcqWQlgwsHSoRTNB&gclid=EAIaIQobChMIkKOHyrXhlAMV5FaRBR1reiAOEAAAYASAAEgLvPD_BwE (дата звернення: 09.04.2026).
 18. Інвестиції в освіту – стратегічний крок для бізнесу та країни. [Delo.ua](https://delo.ua). URL: <https://delo.ua/news/investiciyi-v-osvitu-strategicnii-krok-dlya-biznesu-ta-krayini-visnovki-doslidzennya-kse-ta-deloua-448806/> (дата звернення: 13.04.2026).
 19. Геращенко С.О. Міжнародна торгівля України в умовах глобальних трансформацій та геополітичної нестабільності. *Економічний простір*. 2026. № 210. С. 220-225. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.210.220-225> (дата звернення: 17.04.2026).
 20. Зовнішня торгівля України товарами за 2020; 2021; 2022; 2023; 2024; 2025 р. *Державна служба статистики України*. Експрес–випуски. URL: https://stat.gov.ua/uk/publications?f%5B0%5D=publication_type%3Aexpress_release&f%5B1%5D=publications_topics%3A203&page=2 (дата звернення: 23.04.2026).
 21. Насипайко Д.С., Подплетній В.В. Роль міжнародної торгівлі в діяльності підприємств Європейського союзу. *Економіка і суспільство*. 2021. № 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/205/197> (дата звернення: 24.04.2026).
 22. Пахуча Е.В. Місце і розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин. *Економіка і суспільство*. 2017. №13. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/20.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

23. Ведернікова С.В. Сучасні тренди розвитку глобалізації. проблеми системного підходу в економіці. 2017. № 5(61). URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/5_61_2017_ukr/2.pdf (дата звернення: 26.04.2026).
24. Scholte J. A. Globalization. A critical introduction. London : Palgrave, 2000. 361 p.
25. Прушківська Е.В. Шевченко Ю.О., Сутність глобалізації та її особливості в посткризовий період. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. №3(15) URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-3-2012/131-140.pdf> (дата звернення: 27.04.2026).
26. Гурковський В.І., Сутність і феноменологія глобалізації в контексті формування глобального інформаційного суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=108> (дата звернення: 28.04.2026).
27. Навроцька Н.А. Економічна глобалізація: проблема сутнісного розуміння та визначення. *Проблеми матеріальної культури. Економічні науки* URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/46512/19-Navrotskaya.pdf?sequence=1> (дата звернення: 29.04.2026).
28. Шейко І. А., Петрова Р. В. Оцінка поточного стану та перспектив розвитку глобалізаційних процесів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 21, ч. 2. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/30.pdf (дата звернення: 30.04.2026).
29. KOF Index of Globalization. URL : <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> (дата звернення: 01.05.2026).
30. Сімахова А.О., Скрипник Н.Є., Піддубний О.О. Економічна політика в контексті вимірювання економічної свободи. *Економіка і суспільство*.

2017. №13. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/5.pdf (дата звернення: 02.05.2026).
32. Базавлук Н.Г., Довбня Н.В. Відкритість національної економіки України та участь у міжнародному поділі праці. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2017. № 4 (82). URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/298035> (дата звернення: 03.05.2026).
 33. Ортіс-Оспіна Е., Бельтекян Д., Розер М. Торгівля та глобалізація. URL : <https://ourworldindata.org/trade-and-globalization> (дата звернення: 04.05.2026).
 34. Global trade on track to hit all-time high in 2024. URL: <https://unctad.org/publication/global-trade-update-december-2024>
 35. Tsygankova T., Yatsenko O., Tananaiko T. Free trade agreements in the world trade system: benefits and models. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Том 6 (47). URL : <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3925/3713> (дата звернення: 05.05.2026).
 36. World trade report 2023. Re-globalization for a secure, inclusive and sustainable future. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr23_e/wtr23_e.pdf (дата звернення: 06.05.2026).
 37. Blanga-Gubbay M., Rubínová S. Is the global economy fragmenting? URL : https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd202310_e.pdf
 38. Філіппов А. Як змінюється глобальна торговельна система і як Україні захистити себе. *Європейська правда*. 14 травня 2026. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2026/05/14/7237586/> (дата звернення: 14.05.2026).
 39. Вплив глобалізації на економічний розвиток. URL: <https://researchfdi.com/the-effects-of-globalization-on-economic-development/> (дата звернення: 14.05.2026).

40. Старостіна А., Кравченко В. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик»). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2011. Вип. 128. С. 5-10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2011_128_3 (дата звернення: 15.05.2026).
41. Hallward-Driemeier M., Nayyar G., Fengler W. Europe 4.0 Addressing the digital dilemma. *World bank group*. 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34746> (дата звернення 15.05.2022).